

Paksi Tükör

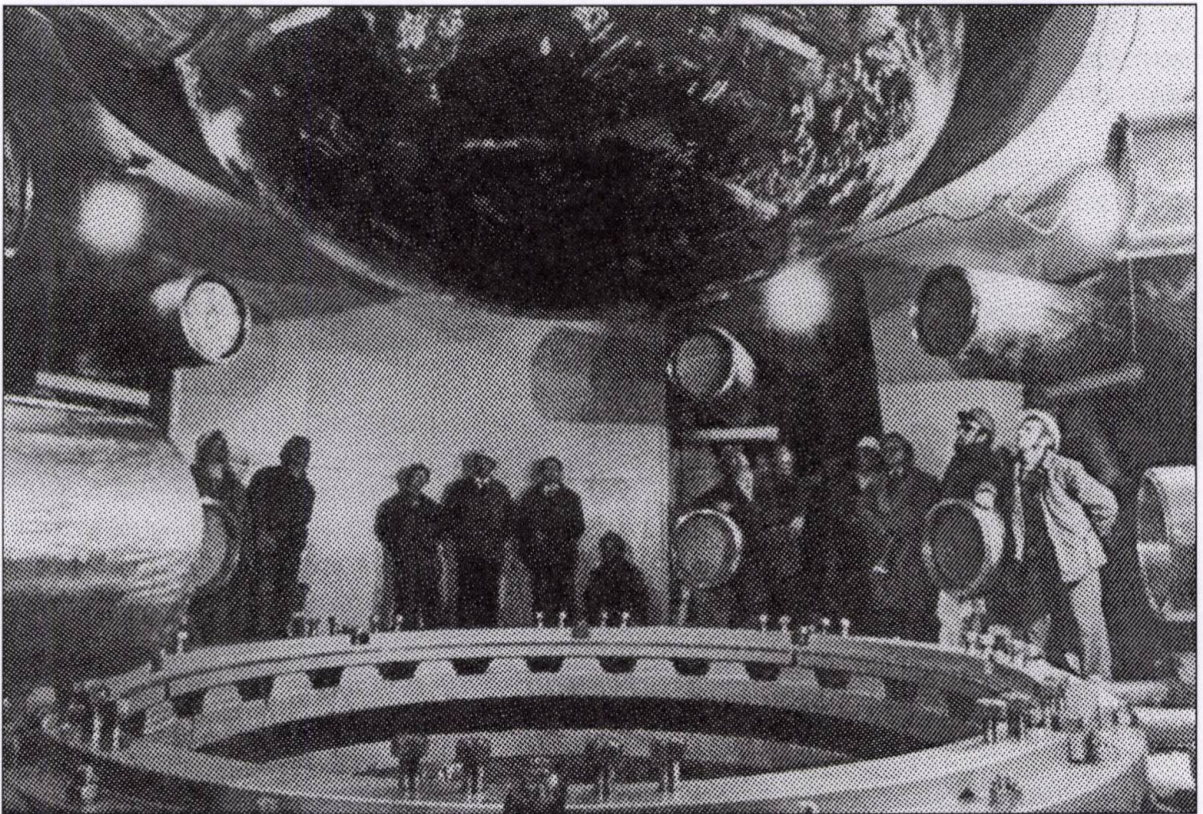
25
éves

PAKSI ATOMERŐMŰ RT.

25 éves a Paksi Atomerőmű (Vállalat) Részvénytársaság

A Paksi Atomerőmű négy reaktorblokkja és kiszolgáló létesítményei 1967-1987 között épültek Tolna megyében, a Duna jobb partján. A magyar kormány 1966 decemberében egyezményt kötött a szovjet kormánnyal - első ütemben - két db 400 MW-os reaktorral felszerelt atomerőmű létesítésére. Beszerzési forrásként ekkor kizárólag a Szovjetunió jöhetett számításba mind a reaktor, mind a fűtőelemek tekintetében. A Duna mentén négy települést vizsgáltak meg a szakemberek a későbbiekben 2000 MW teljesítményű, illetve 4000 MW-ig bővíthető atomerőmű létesítése érdekében. A kijelölt paksi építkezés alapkövét 1975. október 3-án helyezték el. Az Állami Tervbizottság utasítása alapján a Nehézipari Miniszter Alapítási határozata 1976. január 1-jét jelölte meg - a Magyar Villamos Művek Tröszt keretében működő - Paksi Atomerőmű Vállalat megalakításául. Az atomerőmű hazánk történetének legkoncentráltabb és legösszetettebb beruházása volt. Az V. ötéves tervidőszakban a beruházások 6 %-át, a VI. ötéves időszakban 15 %-át fordították a megvalósítására. A magyar-szovjet államközi egyezmény alapján létesült nyomott-vizes rendszerű, VVER 440/213 típusú reaktorblokkok nemzetközi együttműködéssel létesültek, az érvényben lévő nukleáris biztonsági filozófia elvárásainak megfelelően. A hazai atomerőmű megépítése és üzembe lépése nemcsak az ország energiaellátásában jelentett forradalmi változást. A megvalósításban részt vevő több mint száz vállalattól rendkívüli erőfeszítéseket követelt, több területen új technológiák elsajátítását, új műszaki megoldások bevezetését igényelte, hozzájárult a hazai műszaki kultúra fejlesztéséhez, az életminőség javításához. A létesítés során kiemelt figyelmet kapott a minőségi kivitelezés és a beszállított technikai részegységek teljes terjedelmű ellenőrzése. Ezt a gondosságot a később üzemelési évek kiemelkedő eredményei igazolták. A kivitelezés csúcsidezőszakában a létszám meghaladta a tízezer főt, az éves építési teljesítmény a 2,5 milliárd forintot, ami hazánkban példa nélkül álló erőkoncentrációt mutatott. Történelmi jelentőségű 1982. december 28., amikor az elkészült 1-es blokkot rákapcsolták a magyar villamosenergia-hálózatra. További jelentős mérföldkövek: - 1984. szeptember 6-án a 2-es blokk, - 1986. szeptember 28-án a 3-as blokk országos hálózatra kapcsolása sikeresen megtörtént. A 4-es blokk 1987. augusztus 16-án történő párhuzamos kapcsolásával fejeződött be az összesen 1760 MW-os Paksi Atomerőmű építése. Az idén alapításának huszonötödik évfordulóját ünneplő atomerőmű a nukleáris biztonság biztosításának érdekében végzett folyamatos külső és belső vizsgálatok mellett gazdaságilag a legolcsóbban biztosítja a hazai villamosenergia-termelés 40 %-át.

A hagyományos erőművekkel szemben az atomerőmű nem fogyaszt oxigént, nem termel, nem bocsát a környezetbe káros gázokat, port, pernyét, így igazán környezetbarát energiaforrás. Az évek óta végzett közvélemény-kutatások szerint Magyarország lakosságának többsége elfogadja a Paksi Atomerőmű létét és működését. A világon működő közel négyszáz reaktor-blokk közül az egész üzemidőre számított teljesítmény kihasználási tényezőkhöz viszonyítva, minden évben a TOP 30 között található a paksi négy erőművi egység. A hatvanas évek közepétől a magyar mérnökök, fizikusok és technológusok áldozatos munkájának köszönhetően Magyarország a Paksi Atomerőművön keresztül békés módon "atomhatalommá" vált, így a paksi szakemberek is hozzájárultak az ország hírnevének, elismertségének gyarapításához is.

Dr. Mészáros György, a Paksi Atomerőmű Rt. Igazgatóságának elnöke az elmúlt 25 év és a jelen ismeretében bizakodó az atomenergetika világtendenciájáról, annak elképzelt magyarországi jövőjéről: - A fejlett országokban évek óta fokozatosan növekszik (+ 2 %) a villamos-energia igény, az atomerőművek fejlesztése nélkül nem csökkenthető a kiotói jegyzőkönyvben rögzített (- 8 %) széndioxid kibocsátás és a hagyományos energiahordozók állandó drágulása, a készletek kimerülése közismert tény. A mértékadó OECD országokban arra törekednek, hogy a biztonságosan működő blokkokat minél hosszabb ideig üzemben tartsák. Megfigyelhető, hogy a világban reneszánszát éli az atomenergia, az észak-amerikai blokkok 80 %-nál engedélyezett élettartam-növelő beruházások folynak, a finnknél pedig a reaktorteljesítmény-növelési program mellett még új blokk építését is tervezik. Az alaperőművek a liberalizált piaci körülmények között is versenyképesek. Műszakilag minden feltétel biztosított a Paksi Atomerőmű élettartam-növelő beruházásainak elkezdéséhez. A tizenöt-húsz éves élettartam-növelést megcélzó paksi beruházás előkészítő munkálatai 2-3 évet igényelnek. A negyedszázados Paksi Atomerőmű szakemberei nemzetközi viszonylatban is kiemelkedően biztonságos erőművet létesítettek és üzemeltetnek. Az európai nukleáris hatóságok szövetségének elmúlt év októberi jelentése szerint a paksi atomerőmű műszaki kialakítása biztonsági szempontból jó, és a legfontosabb biztonsági rendszerek megbízhatósága összemérhető a hasonló évjáratú nyugati blokkokéval. Az atomerőmű kapui továbbra is nyitva állnak, minden érdeklődőt fogad a Tájékoztató és Látogató Központ. A következő huszonöt évre vonatkozó reális jövőkép meghirdetésre került, és az Intraneten is olvasható. Az erőmű szlogenje kifejezi az új gondolatokat: "Életünk része. Jövőnk energiája."

Sipos László

A Paksi Atomerőmű (Vállalat) Rt. 25 évének kronológiája

1976. Január 1-jén megkezdí működését a Paksi Atomerőmű Vállalat. Megindul a teherforgalom az új vasúti pályán Paks és az Atomerőmű között. Kétszáz korszerű lakás átadása a paksi lakótelepen.
1977. A felszín fölé emelkedik az üzemi főépület. Megérkezik a lengyel építómunkások első csoportja. Paksra érkeznek a KISZ építőbrigádok első csapata.
1978. Paks határában elkészül az új vasútállomás. Megjelenik az "Atomerőmű Építói" című üzemi lap. Átadják a Munkás Művelődési Központot. Üzembe helyezik a 320 tonna teherbírású kikötői darut.
1979. Paks városi rangot kap. Kormánybiztos veszi kézbe az építkezés irányítását, megtartja első ülését az Állami Indító Bizottság. Az 1. blokki reaktorcsarnok első acélpillérének felállítása. Megérkezik az első főtranszformátor, helyére kerül a reaktorcsarnoki daru. Beemelik az első gőzfejlesztőt, működésbe lép a paksi meteorológiai állomás.
1980. Megérkezik a szovjet villamos üzembe helyezők csoportja. Az Országgyűlés elfogadja az első magyar atomtörvényt. Megérkezik az 1. blokki reaktortartály és az első generátor. Helyére emelik a reaktortartályt. Épül a 3-4. blokk épülettömbje, folyik a 2. blokki technológiai szerelés.
1981. Elkészül a 100 m magas szellőzőkémény. Az 1. turbina idegengőzös indítása elkezdődik. Befejeződik az 1-2. blokki személyzet kiképzése, megkezdődik a cirkulációs mosatás és a blokkszámítógép üzembehelyezése
1982. A gyártóművi próbákat követően sikeresen vizsgálják a helyszínen is az üzemanyag átrakógép. Megkezdődik 1. blokkon a melegjáratás, a 2. blokkon már a 4. turbinát szerelik. Elkezdik az üzemanyag berakását az 1. reaktorba. Az 1. blokk fizikai indítása technikai mérföldkő a magyar energetikában. December 28-án az országos villamos hálózatra kapcsolják az 1. blokkot.
1983. Augusztus 10-én megtörténik az 1. blokk üzemi géppé nyilvánítása. Az Atomerőmű Sport Egyesület sportlétesítményének átadása.
1984. A 2. blokk országos hálózatra kapcsolása. A 4. blokki reaktortartály beemelése.
1985. A PAV átveszi az ERBE-től a teljes műszaki terület munkáinak irányítását. A 3. blokkon befejeződik a primerköri nyomáspróba és a mosatás, nagy erővel folyik a 4. blokk technológiai szerelése.
1986. Elkezdődik a 4. blokk melegjáratása. Áprilisban megtörténik, a "Paksi Atomerőmű Műszaki Szakközépiskola" alapítása, szeptember 28-án a 3. blokk országos hálózatra kapcsolása, októberben az ASE Sportcsarnok átadása.
1987. A 4. blokk országos villamos hálózatra kapcsolása augusztus 16-án.

1988. A Nemzetközi Atomenergia Ügynökség első OSART vizsgálata a Pakson.
1989. A Kormány leállítja az 5-6. blokk beruházásának előkészítő munkálatait. Megalakul a Paksi Atomerőmű Vállalat Tájékoztatási Irodája.
1990. A Nemzetközi Atomenergia Ügynökség kidolgozza, majd folyamatosan bevezeti a Nemzetközi Nukleáris Esemény Skálát.
1991. A Paksi Atomerőmű Részvénytársaság megalakulása.
1992. WANO vizsgálat az erőműben. Új vállalati kitüntetés (Cégyűrű) átadása a dolgozóknak. Decemberben kettős évforduló megünneplése: - 1942-ben Chicagóban vált kritikussá az a kísérleti atomreaktor, amellyel a kor szakemberei bebizonyították, hogy a láncreakció gyakorlatilag is megvalósítható; - 1982-ben adott először villamos energiát az országos hálózatba a PAE.
1993. Megalakul a Magyar Nukleáris Társaság Hölgytagozata Pakson.
1994. Első alkalommal került megrendezésre a Villamos Nap. December 20-án, az erőmű történetében először lépte túl a 14 milliárd KWh termelési értéket.
1995. Szeptember 28-án megnyílt Pakson a Tájékoztató és Látogató Központ.
1996. Sikeres megjelenés a NATUREXPO-n. Teller Ede professzor látogatása az atomerőműben. Elindul a hétéves biztonságnövelő (BNI) program.
1997. Az atomerőmű első honlapjának megjelenése az Interneten. Megnyílik a nemzetközileg is egyedülálló Karbantartó Gyakorló Központ. Megkezdődik az elhasznált üzemanyag berakása a Kiegészített Kazetták Átmeneti Tárolójába.
1998. Megalakul a Radioaktív Hulladékokat Kezelő Közhasznú Társaság. Ács Péter, a PA Rt. Energetikai Szakképzési Intézet 17 éves tanulója, az Atomerőmű SE sakkozója Nemzetközi Sakk Nagymesteri címet kap.
1999. Közel száz iskolának és intézménynek 330 db számítógépet ad át az erőmű. Wigner Jenő díjat alapít az MTA és a PA Rt. Megalakul a Magyar Atomfórum Egyesület, a Tájékoztató és Látogató Központ múzeumi rangot kap. Az 1. blokkon sikeresen üzembe helyezik a Siemens által szállított új reaktorvédelmi rendszert. A százezredik regisztrált látogató köszöntése az erőműben.
2000. A PA Rt. Innovációs díjat kap. Megújult honlappal lepi meg a cég a nukleáris technika, atomenergetika iránt érdeklődőket. A 2. blokkon elvégzik a reaktorvédelmi rendszer cseréjét. Nyílt nap keretében négyszáz uszódilakosnak biztosít egész napos programot az erőmű. A Paksi Atomerőmű Rt. jelentős segítséget nyújt az árvíz sújtotta településeknek.

Lázár György átnyújtja a városalapító oklevelet Dr. Dallos Tibornak

Teller Ede prof. zsűrizi a "Disputa" c. szoborpark tervét

Sipos László:

Ma is találkozhatunk marslakókkal

Marx György akadémikust, az Eötvös Loránd Tudományegyetem emeritus professzorát régóta foglalkoztatja a magyar tehetségek sorsa, hazai és külföldi fogadtatása, a világ-történelmet alakító szerepük. Nagy visszhangot váltott ki a tengerentúl a "The Voice of the Martians" címet viselő - 1994-ben megjelent - tanulmánykötete, amelynek kibővített, átdolgozott formája magyar nyelven, az Akadémiai Kiadó gondozásában "A marslakók érkezése - Magyar tudósok, akik nyugaton alakították a 20. század történelmét" címmel az elmúlt év májusában jelent meg, s mára több mint ötezer példány fogyott el belőle. Olvasóink számára az alábbiakban rövid könyvismertetőt szeretnénk átnyújtani, a méltán népszerű és nívódíjas, korszerű magyarságtudatunkat is fejlesztő remekműről.

A borítólapon Henry Moore alkotása "Az atomerőmű emlékműve" látható, amelyet az első atomreaktor emlékére emeltek Chicagóban. Marx György ideáljának, a 20. század embert próbáló magyar történelme következtében többnyire tartósan külföldre vándorolt, ott nagyot alkotó, nemzetközi elismerést szerző szakemberek marslakóként történő beállítása, természetesen csak ügyes kitalálás. "A tudományos elmék azon galaxisa, amelyek az atomenergia felszabadításán dolgozott, valójában a Marsról érkezett a Földre. Nehezükre esett idegenszerű kiejtés nélkül beszélniük angolul, ez pedig elárulta volna őket. Ezért azt állították magukról, hogy ők magyarok, hiszen közismert e nép azon sajátsága, hogy anyanyelvén kívül semmi más nyelvet nem tud furcsa kiejtés nélkül használni. Ezt az állítást azonban nehéz volna ellenőrizni, hiszen "Magyarország oly messze van Amerikától" - Ezek Fritz Hautermans szavai. Ő ismerte fel elsőként a nap- és csillagenergia nukleáris eredetét. Az emigrált magyarok a nyugati világ egyetemereire beszivároghva két dologgal hívták fel magukra a figyelmet:

1. rendkívüli szakértelmükkel, melyhez a komplexitás társult,

2. hogy nagy erőfeszítések ellenére sem tudták elsajátítani az amerikai hivatalos nyelvjárást. Számunkra azért fontos a mi marslakóink története, mert tudományos pályafutásuk igen jelentős eredmények feltárásához vezetett, amelyek döntő mértékű változásokat jelentettek a tudományos, a technikai, ennél fogva a világ gazdasági életében. Az ajánlott 420 oldalas kötet "A túlélés tudománya" fejezettel kezdődik (amelyben Hevesy György, Szent-Györgyi Albert, Szilárd Leó, Daniel Carleton Gajdusek, Bauer Ervin és Ernster László portréit dolgozza fel). A "Láncreakció" fejezet ismét Szilárd Leó, majd Orován Egon, Wigner Jenő - a világ első reaktormérnöke -, Teller Ede és Neumann János személyének, többek között az atombomba és a nukleáris reaktorok problémájának szentelődött. Az "Információ" c. fejezetben Zsigmondy Richárd (ultramikroszkóp), Gábor Dénes (holográfia), Puskás Tivadar (telefonhírmondó) Goldmark Péter (mikrobarázdás hanglemez), Neumann János (tárolt programvezérlésű számítógép), Lánczos Kornél (alkalmazott matematika), Teller Ede, Kármán Tódor és Lax Péter (lökéshullámok), Kemény János (a BASIC nyelv), ifj. Simonyi Károly (a Microsoft fő rendszerépítéste), Harsányi János (közgazdasági Nobel-díjas), Kosztolányi András és Soros György (közgazdászok) szerepelnek. A "Felszállás" fejezetben olvashatunk Galamb Józsefről (Ford-T-modell), az űrkutatásban elismertséget szerzett Kármán Tódorról és Hermann Oberthről, a csillagász Izsák Imréről, a holdradar kísérletekben világhírrevezett szerzett Bay Zoltánról, a Mars-jármű konstruktőr Bejczy Antalról, a holdközveti vizsgálatokat végző Orován Egonról. A szerző személyesen ismerte a könyvben bemutatott tudósok és mérnökök többségét. Megkérdezte őket magyar iskolájukról, a földfedezéshez vezető gondolatmenetükről, merész gondolataik nyugati fogadtatásáról. A történészek feladata lesz majd, hogy értékeljék a tényeket és legendákat, szándékokat és következményeket, de az mindenképpen öröndetes: - a legbonyolultabb kérdésekről is lehet közérthetően, nem akadémiai, hanem pesti magyarul; nem oxfordi, hanem amerikai angolul, a többségi olvasók nyelvén, természetesen, élményszerűen írni.

Az Akadémia Kiadó Rt. február 27-én bemutatóra és kötetlen beszélgetésre hívta az írott és az elektronikus sajtó képviselőit, amelyen szerkesztőségünk is részt vett. Frank Tibor, az ELTE Angol-Amerikai Intézetének igazgatója és Glatz Ferenc, az MTA elnöke elemezte "A marslakók érkezése" sikertörténetét. Megtudtuk, nem is utópisztikus az a gondolat, hogy gyermekeink falára rövidesen kikerülnek a magyar tudósok poszterei, ismét lesz rangja a tudásnak idehaza, a széles közvélemény tudomány iránti érdeklődése már jól kitapintható. Nem minden 20. századi marslakó választotta az emigrációt, egyre többen élnek köztünk, csak mi nem vesszük őket észre. Szerencsére a Brit Fizikai Társaság (Institute of Physics) "résen" van, a Nobel-díjas tudósról, Braggról elnevezett, és 1967-ben alapított díjukat, külföldiként először idén január 25-én, a magyar Marx Györgynek adományozta. Az ELTE Kossuth-díjas professzorát a modern fizika korszerű tanítása terén végzett több mint négy évtizedes munkásságáért tüntették ki Londonban. A méltatás szerint rengeteget tett azért, hogy a tantervekbe bekerüljön a kvantummechanika, az atomenergetika, a sugárvédelem, valamint a klímaváltozások okainak magyarázata. A díjjal a tudós-pedagógus nemzetközi tudomány- és oktatásszervező tevékenységét is jutalmazták. Őszintén gratulálva Marx György tanár úrnak a kitüntetéséhez, ajánlom: mielőbb olvassák el "A marslakók érkezése" című művet! Bővebb információ az Akadémia Kiadó Internet honlapján (www.akkr.hu) olvasható.

Vinnay István:

Fésületlen gondolatok a harmadik évezred elé

Az 1999. évi nagy hitegetés után 2000. dec. 31-én éjfélkor tényleg letelt a második évezred, és megkezdődött a harmadik. Felkértek, hogy e nagyszerű jubileum alkalmából írjak le néhány megszívlelendő gondolatot. Egy idős ember - ugye - mégiscsak sokat tapasztalt, levonhatott néhány tanulságot, hát adja át mindenki hasznára. Ezért íme átnyújtok néhány gondolatot, amelyek mostanában visszatérően foglalkoztatnak.

Először is kötelességszerűen megkérdőjelezem az alkalom kivételes voltát. A Jézus születéséhez viszonyított időszámítás azért épp most érkezett ehhez a jubileumi évhez, mert a középkori egyházatyja, aki először felvetette ezt a kegyes ötletet, mintegy hét évet tévedett a születési időpont meghatározásában. Ha pedig a középkorban "tudományosan" kiszámított világtéremtés időpontjától számolnánk az éveket, akkor most valami egész "közönséges" 4872-nél tartanánk. Ha a mai ember, a *Homo sapiens sapiens* megjelenésétől mérnénk az időt, akkor most már néhány tízezredik évet számolnánk. No nem baj, elmélkedni mindig hasznos és ajánlatos!

Kezdetnek mindjárt elmélázhatunk egy pillanatra azon a magabiztosságon és önelégültségen, amellyel az ember önmaga elnevezésében nem elégedett meg azzal, hogy "sapiens"-nek, azaz "bölc, eszes"-nek nevezi magát, hanem e jelzőt, mintegy nyomaték kedvéért másodszer is kitétte. Hogy a valóságban hol tart ez a bölcsesség, azt hamarosan látni fogjuk.

HELYZETFELMÉRÉS

Ha két különböző szemléletű, és különböző szempontokat figyelembe vevő kutatócsoport megvizsgálná, hol tart ma az emberiség, akkor (például) az alábbi két eredményre juthatnának:

1. *Az emberiség soha nem volt még ilyen jó helyzetben, mint ma.*

Míg a másik csoport eredménye:

2. *Az emberiség még soha nem volt ilyen rossz és nehéz helyzetben, mint ma.*

A két kijelentés egyszerre felemelően, illetve tragikusan igaz.

Adott országra vonatkoztatva az első véleményen szoktak lenni a választási ciklusokról beszámoló kormányparti politikusok, a másodikon az ellenzékiek.

Itt mi most szélesebb síkon vizsgáljuk meg, mi szól az egyik, mi a másik vélemény mellett.

Az ember elképesztő léptekkel haladt a technikai felfedezések útján. Rövid idő alatt átalakult az élet, a fogyasztási javak óriási tömegét termelik, amelyek az emberiség nagy tömegei számára váltak hozzáférhetővé.

Immanuel Kant (1724 - 1804), a szellemtörténet egyik legnagyobb óriása, aki a világegyetemet, és az emberi gondolkodást igyekezett harmonikus, koherens rendszerré feldolgozni, még nem nagyon utazott lakóhelye határain túl: helyi csetepaték, rablócsapatok és a postakocsi törékenysége ugyancsak veszélyes vállalkozássá tették az utazást akkor, amikor a magyar főurak hintóinak még három napra volt szükségük, hogy Pestről Bécsig eldöcögjenek. Ma Skafák Ödön vállalkozó büszkén számol be külföldi útjairól: Spanyolországról, ahol a bikaviadalt látta, Franciaországról, ahol a párisi vigalmi negyedben szerezte legmaradandóbb élményeit, s Dél-Amerikáról, ahol azt az olcsó, de "mindent tudó" faxolós telefont vette. De ez a "tapasztalt" Skafák úr mit sem tud Spanyolország mór megszállásáról, és annak jelentőségéről az európai kultúra fejlődése szempontjából, nem tudja, hogy Párizsban van egy Rodin- múzeum is, és fogalma sincs arról, hogy a maják sok száz évvel ezelőtt, a tömeges emberáldozatok gyakorlásával párhuzamosan, pontosabb naptárt használtak, mint a mi mai, tudományosan megalapozott és korrigált Gergely- féle naptárunk.

Ez a kis példa igen széleskörűen általánosítható. Az ember óriási mennyiségben kapta és kapja az anyagi és szellemi javakat szinte napról napra, de végképp nincs felkészülve azok helyes használatára. Az anyagi javak előállításának meggondolatlan hajszolásában eljutott az ember odáig, hogy néhány évszázad alatt teljesen szétdőlt az a számos egyensúlyban levő működési kört, ami a természetben évmilliók alatt kialakult. Felelőtlen fejlődésünk következtében állatfajok száza pusztultak ki, a kivágott erdők nyomán termőföld kimosás, szárazság és egyéb éghajlati változások indultak meg, az energiaéhség óriási mennyiségű széndioxid "termelését" eredményezte, és egyre nyilvánvalóbb jelei vannak annak, hogy ez a Föld éghajlatának jelentős melegeedéséhez vezet, aminek következményei beláthatatlanok: a tengerszint megemelkedik, a mélyebben fekvő területeket (pl. Hollandia) elnyeli a tenger, nagy területek elsivatagosodnak, ma még sűrűn lakott területek alkalmatlanná válnak az életre. S ne gondold, kedves olvasó, hogy ez valami távoli jövő víziója. A leg-

pesszimistább előrejelzések már a következő ötven évben látványosan tragikus események bekövetkeztét jósolják. Egy korai Római Klub előrejelzés azt állította, hogy 2050-ig egy milliárd embernek kell új területre költöznie, mert előző élette-re lakhatatlanná válik. Ha megértjük, hogy ez mintegy száz Magyarország teljes lakossága, akkor elhisszük, hogy a csernobili baleset és az emberiséget eddig ért összes földrengés pusztítása együttvéve kismiska ahhoz a tragédiához képest, amit ez jelentene.

A következmények szempontjából ilyen drágán kitermelt javakat az ember képtelen csak nagyjából is igazságosan elosztani. Míg a szerencsésebb tájakon születettek dőzsölnek a javakban, addig az emberiség jelentős része éhez, milliók halnak éhen. Az emberiség közel harmadának még nem volt alkalmja égő villanyt látni, és közel fele még soha nem hallott rádiót.

A fogyasztói társadalmakra rátelepedett gyártók és kereskedők pedig szinte erkölcsileg kényszerítik a nagyobb fogyasztást, az értelmetlen pazarlást. S miközben panaszkodunk, hogy belefulladás a rettenetes mennyiségű szemétkébe, amit modern életünk magával hoz, még mindig nem bünteti törvény azokat, akik eldobható borotvát gyártanak, és fémdobozban hoznak forgalomba italokat, amit drágábban lehet adni ugyan, de egy hörpintés után a doboz mint mérgező fémhulladék növeli a szemétheget.

Azt meg kell állapítani, hogy egy átlagos európai vagy amerikai állampolgár ma magasabb színvonalon él, mint akármelyik középkori herceg. A javak szédületes választéka várja, hogy megszerezzék és élvezzék őket. Néha elgondolko-dom, hogy mennyi olyan termék van, amely ma mindennapi életünk nélkülözhetetlennek vélt részét képezi, de amelyek gyerekkoromban még nem is léteztek a Földön. Nem volt televízió, videó, magnetofon, számítógép - mit számítógép, még zsebszámológép sem volt! Porszívó, hűtőszekrény, villanyborotva, mikrosütő stb. mint az én életemben keletkezett.

Mentségünkre legyen mondva, nemcsak a termékválaszték bővülése következtében értünk el bizonyos fejlődést. Érdekességként említenék egyet a régi élet nem-termékekhez kötött primitívseiből, amelytől ma már a hátunk borsó-dzik: Ferenc József a Schönbrunni kastélyban több száz szoba dőzsölő kényelmét élvezhette, de *fürdőszobája* nem volt. Ma is mutogatják porcelánból készült díszes lavórját, és a hozzá tartozó vizeskancsót, amelyek a császári tisztálkodás nem túl bőven mért kellékei voltak. Korábban az effajta szokásrendből eredő problémák vezettek a kölnivíz feltalálásához.

Azt már csak remélni merem (?), hogy korunkban, még ha nem is lenne tévé, már nem lehetne a nyilvános kivég-zésekből olyan tömegszórakoztató eseményt csinálni, mint néhány száz évvel ezelőtt, amikor előkelők és köznépek egyaránt lelkesen siettek gyönyörködni szegény elitáltak lefejezésében vagy máglyán égetésében. (Többen vagyunk, akik Spanyolországban nem kívántuk megnézni a bikaviadalt sem).

AZ EMBER ÖNNÖN TERMÉKEINEK RABSZOLGÁJA

Volt egy régi közmondás: Nem azért élünk, hogy együnk, hanem azért eszünk, hogy éljünk. A világ fejlettebb részében ma már a legtöbb ember azért él, hogy megszerezze a jóléti termékeket. Igaz, hogy sok esetben végképp nem tudja igazán használni azokat. A hifi torony Lagzi Lajcsi muzsikát bömből, kétségbe ejtően rosszul beállítva, szinte sétálomagnó hangminőséggel, mert a tulajnak fogalma sincs a sáv szélesség, vagy a grafikus hangolás rejtelmeiről (Arról már nem is beszélve, hogy eszébe sem jut esetleg Mozartot vagy Verdit is hallgatni, kóstolgatni rajta). De a lényeg: ennyi és ennyibe került és szebb és nagyobb, mint a szomszédé.

Hajtunk, vetélkedünk, törtetünk, s közben szép lassan elvesztették azokat az emberi értékeket, amelyek az elmúlt két évezredben elég szépen elkörmányozgatták az emberi élet elvi alapjait. Az ember a "sikerek" hatására elbizta magát, nem tűr maga fölött tekintélyt, nem tűr olyan parancsot, hogy *ezt kell tenni*, és nem tűr tiltást, hogy *ezt nem szabad*. Persze, mert a vallást túlhaladottá nyilvánítva elvetette, de a vallással együtt az erkölcsi alapokat is kidobta életéből, és új, "boldogító" eszméi nem hoztak helyette megfelelő elvi cselekvési vezérfonalat.

Ma már sokan mondogatják, hogy a vallástól függetlenül valamiféle erkölcs tan mégis csak kellene. Sajnos kicsit késő!

HÜLYÍTENEK BENNÜNKET, S (EGYELŐRE) HAGYJUK MAGUNKAT

A kufárok rátelepedtek a társadalomra, és legrosszabb emberi hajlamokat is meglovagolva és növelve erőltetnek ránk mindent, a végtelen szabadság, sőt mindenhatóság érzetét ébresztve bennünk, de azt mindig valamely (lehetőleg jó drága) árucikk birtoklásához kapcsolva. Enyém a világ! - harsogja az egyik hirdetés. Persze, mert EMZÉPERIKSZ típusú mobiltelefont vettem! Piffpaffuff típusú (esztelenül drága) parfüm "Mert megérdemlem" - szédít a másik plakát.

A reklámarcátlanság már odáig terjed - és ha csinálják, ez azt jelenti, hogy a reklámözön által előidézett szellemi elborulás már odáig terjedt, hogy érdemes így hirdetni: ha ebbe a kocsiába beleül, nem lesz kedve kiszállni belőle! Nos, egy Homo sapiens, aki legalább egyszerűen megérdemli a sapiens jelzőt, az tudja, hogy a kocsi arra való, hogy *valahova eljussak* vele, és megérkezve boldogan, vagy tettvágytól telve kiszálljak belőle, és üdvözöljem barátaimat, vagy végezzem előírányzott munkámat. Nem, a mai ember erején felül spórol, hogy megvegye ezt a kocsit, mert a szomszédnak csak

olyan van, amiből *megérkezés után már öt perc múlva kedve van* kiszállni. És az ember megveszi a körberegés, fékezett habzású háberbumot, mert magában egy kicsit elhiszi a reklámnak, hogy tényleg ettől lesz sikeres ember.

GONOSSZÁ IS NEVELNEK BENNÜNKET

Az ember - még "sapiens" előtti őseitől örökölt egy erőszakra, vérszomjra való hajlamot. Akkor ez értelmes és hasznos tulajdonság volt, mert az önfenntartás alaptörvénye volt, hogy aki nagyobbat üt, és gyorsabban, az a nyertes. A vesztést pedig megeszik. Mára már ki kellett volna vesznie ennek az ösztönnek, de az élővilág arra van berendezve, hogy a felesleges elemek évmilliók alatt tűnnek el. Az ember viszont minden fejlődési törvényt megszegve néhány tízezer év alatt jutott el neandervölgyi őstől a mai civilizált állapotig. Az ösztönnek nem volt ideje kihalni, sok ember ma is azt tartja vezérfonalnak, hogy neki kell gyorsabban és nagyobbat ütnie. Nos, a tévé azt mondja: nektek erőszak kell, tessék! - és ontja reggeltől estig. Ez ösztönt erősít, igényt szül és nevel egyszerre. Évekkel ezelőtt igen megdöbbenem, mikor neves pszichológusunk magyarázta a tévében, hogy az erőszakos jelenetek nem károsak, épp ellenkezőleg, jó hatással vannak a gyerekekre, mert azokban élük ki erőszakos ösztöneiket. Azóta már ő is biztos másképp gondolja, hisz iskolás gyerekek fojtják meg, lövik le és dobják ki az emeleti ablakon egymást, és az indoklásból mindig kiderül, hogy a tévéből tanulták. S még mindig nem tartunk ott, hogy az ilyen tévéműsorok gyártóit lecsukják.

ERKÖLCS? MI AZ?

Egyáltalán, a demokrácia jegyében mindent szabad, amit törvény nem tilt. A ma emberében pedig nincs erkölcsi aggály, ha sikerül kiskaput találnia, vagy módot találni arra, hogy "ne jöjjenek rá", akkor nyugodtan elkövet bármit, hisz a leghumánusabb hangolású nyilvános beszédek is csak a "törvénytisztelő" polgárt állítják példaképül, az *erkölcsös* polgáról sokan talán már nem is tudnák, hogy mi az. Ha aztán valaki mégis lebukik, az "sztori", ami a médiák életeleme, így talán hálából is, sztárt csinálnak a gazemberből, a többszörös bankrablóval többet foglalkoznak, mint a legnagyobb magyar tudósokkal, művészekkel: becenevet kap, interjút készítenek vele, és elmesélik, milyen bátor, milyen határozott, és milyen céltudatos: tanulni fog a börtönben. Jaj, nehogy már elkönnyezzem magam a meghatottságtól! Ilyen derék emberek példáját állítjuk gyermekeink elé!

Egyáltalán, úgy tűnik, hogy a törvénysértések, bűnök és gazemberségek szinte szabad folyást kapnak attól, hogy a személyi jogok és a személyes szabadság védelme, és a demokrácia egyéb áldásai akkor lépnek gőzerővel működésbe, ha gazembereket kell védeni a törvény szigorától. Az összes pesti hajléktalan együttvéve nem kap annyi jogi, törvényi védelmet és támogatást, mint egy-egy gazember, aki milliókat lop, sikkaszt. (Persze tudom, a kérdés bonyolultabb, vannak "profi" hajléktalanok, akik nem is kívánának "fáradtságosabb" társadalmi státust.) Aztán évekig olyan súlyos beteg, hogy nem tud megjelenni a tárgyaláson. Szerintem ebbe már rég bele kellett volna halnia, de ő él, mint hal a vízben, mert tudja, hogy a paragrafusjel azért olyan kacskaringós, hogy legyen hol kibújni mögüle. Szegény egyedülálló, majdnem magatehetetlen Kovács néni pedig formálisan az utcára kerül, mert lakásmaffiózók hamis szerződéssel kiverik a lakásából. Ő már rég az utcán van, az ügyletben közreműködők egy része még mindig nincs a rács mögött. "Nem kellően bizonyítható..." mondja a törvény. Hát persze, Kovács néni bizonyára egyéni hobbiból alszik az Astoria-aluljáróban.

Évekkel ezelőtt azt hittem, valami nagyszerű dolog kezdődött, mikor megjelent a Paksi Atomerőmű Etikái kódexe. No végre, lehet olyan ügyeket is elrettentő példaként tárgyalni, amelyek nem ütköznek közvetlenül a törvény betűjébe. Aztán a Kódex felkerült a felső polcra, és máig sincs tudomásom, hogy valakit annak alapján elmarasztaltak volna. Példa ismét, hogy a betű magában mit sem ér, valahogy az életbe, a közvéleménybe kellene átvinni az ésszerű és etikus élet szabályait. De ezen kellene munkálkodnia a kormánzatnak, a jogrendnek, mindenféle irányító és előljáró hatalomnak, és persze a médiáknak. Ez utóbbi tűnik legnehezebb ügynek, hisz évtizedek óta az ellenkezőjét csinálják. Hírben, elemzésben, "kulturális" műsorokban ontják ránk a silányat, a hamisat, az erkölcstelent a viszkis ügytől a dél-amerikai szappanoperáig.

"Lopez nem is én öltem meg, hanem José" mondja az egyik szereplő könnyedén, mintha csak arról lenne szó, hogy ki ette meg az utolsó szelet tortát a hűtőből. És ezt a szellemiséget millió jobb sorsra érdemes magyar néző szívja magába nap mint nap. Sajnos, nem csodálkozhatunk hát, amikor Pesten a villamoson egy kisdíák nagy kacagások közepette játssza el társainak, "hogy nyiffant ki az öreglány", amikor a nagy csavarkulccsal fejbeverték. Csak remélhetjük, hogy tévéműsorról és nem személyes élményről számolt be.

AZ EMBER MAGASABBRENDŰSÉGE MÉG CSAK LEHETŐSÉG

Az önmagára büszke és eredményeivel önelégült embernek tudomásul kellene vennie, hogy ő bizony még csak igen kezdetleges megnyilvánulása a magasabbrendűség lehetőségének. Biológiai eszközei adnak reményt a továbbfejlődésre: az agy fejlettsége, a fogásra alkalmas kéz, a beszéd, a tervező és emlékezőképesség mind olyan adottság, amelyek együttese a Föld más élőlényeinél nagyobb tökéletesség lehetőségét ígéri. Egyetlen élőlény vagyunk, akik a ter-

mészet által beléjük oltott "huzalozott programok" helyett a tudattal tudják formálni tevékenységüket, szerepüket a világban. Nos, ha úgy tetszik, ez az első ilyen próbálkozás az élővilágban. Ne csodálkozzunk, ha nem megy elsőre minden a legjobban. Az élővilág egész fejlődése be nem vált alakzatok folyamatos kipusztulásának története. Persze, az eddigi fajok között egy sem volt, amely saját magát pusztította volna ki. Vesztüket az okozta, hogy nem tudtak alkalmazkodni a természet rendjéhez, annak évmilliók által kialakult harmóniájához. Az embernek jutott osztályrészül az a kétes értékű hatalom, hogy képes magát, és magával együtt akár egész élőhelyét (a Földet) elpusztítani. Valahogy úgy alakult, hogy ez az első kísérlet a tudattal olyan helyzetet teremtett, mintha egy négyéves gyerek kezébe kerül a nagy kés. Hatékony eszköz, de ugyancsak féltő, hogy nem célszerűen használja fel.

HOGYAN TOVÁBB?

Célunk ésszerűen csak az lehet, hogy a fentebb említett lehetőséget igyekezzünk kiteljesíteni, vagyis az embert, mint fajt vigyék tovább a tökéletesedés felé. Ehhez valahogy túl kell élnünk a jelen és a közeli jövő fenyegetéseit, és erőteljesen és gyorsan kell felkészülnünk az elképesztő tempóban változó emberi életfeltételek által megkövetelt nagyobb alkalmazkodóképességre. Itt többé nem erősebb fogakra és nagyobb körmökre, nem nagyobb izomerőre és gyorsabb futásra kell gondolnunk. Hiszen ezeken a területeken igen alacsonyrendű állatok is felülmúlják az embert. Az állatvilágnak szellemünkkel kerekedtünk fölbe, szellemünket kell tehát még tovább fejlesztenünk, hogy még feljebb léphessünk. De itt lép be egy szál az erkölcs kérdése. Hogyan lehetne boldog emberi életről beszélni olyan körülmények között, ha hatmilliárd kiművelt szellemű ember venne körül bennünket olyan céllal, hogy maga mögé lökjön, betonba döngödjön, még ha közvetlen fizikai megsemmisítésemet nem is tervezné? Be kell látnunk, hogy a darwini "harc az életért" alapelv, amely az állatvilágban bevált, az ember számára, aki nagyjából legyőzte a természetet, és jószíval csak magával áll szemben, ez az elv többé nem segíti sem a fennmaradást, sem a fejlődést.

MIT TEHET AZ EGYÉN?

A marxizmus azt hirdette, hogy a termelési mód fejlettsége magával hozza a társadalom fejlődését. Most valami olyasmi látszik, hogy a technikai-anyagi fejlődés nagyon elszaladt, az emberi társadalom mint egész nem tudta követni, és a különbség tragikusnak látszik. A technikai fejlődést olyan szellemi fejlődésnek kellene követnie, amit valami olyan szavakkal határozhatnánk meg, hogy: intelligencia, megértés, belátás, erkölcs.

Nem akarnék prédikációt tartani, tehát maradjunk a dolog legszekularizáltabb formájánál. Állapítsuk meg, hogy az általános szellemi emelkedés gyakran együtt járt a társadalmi fejlődéssel. A rabszolgatartó rendszert részben az buktatta meg, hogy a végzendő fejlettebb munkák természete megkövetelte a magasabban képzett rabszolgákat. A képzetebb embert nehezebben lehet elnyomni, becsapni. A történelem során ilyenkor forradalmak következtek. Ma nem tudom, hogy multinacionális vállalatok, információs világhálózatok és titkos nemzetközi összefonódások ellen hogy lehetne forradalmat indítani. Szegény jó angol anyakirályné, vagy Fülöp spanyol király ellen pedig feltűnően nem érdemes. A régi receptek tehát nem nagyon működnek. Nem erőszakkal, hanem ravaszsággal, pszichológiával akarnak belőlünk nyájállatot csinálni, s ez a merénylet nem is valami egyszerűen átlátható osztályalapon szerveződik. Sőt, hozzájárulásunkkal, és lelkes beleegyezésünkkel történik.

Csak egy apró, de jellemző példa: százezrek veszik meg gyermeküknek erejükön felül a legmárkásabb, tehát legdrágább (mondjuk) sportcipőt, mert nem lehet, hogy a gyerek "hátrányosabb helyzetben legyen" mint osztálytársai. A valóságban a "jobb márka" azt jelenti, hogy tőkeerős gyártója sokszor hirdeti, s végül ezt a költséget busásan megfizetteti velünk, mert az ő cikke jobb, a tömeg pedig elhiszi, hisz erről hallott legtöbbet. Előfordult már, hogy ajándékba kaptam egy világmárkás műszaki cikket, hamarosan csak gondom volt vele. Végül megvettem kínai vagy koreai megfelelőjét, s azóta békésen használom.

Ha az emberiség jövőjéről, felemelkedéséről van szó, mit tehet egy kisember? Első pillantásra nem sokat. De ha az állatvilágból kiemelkedésünket a tudásnak köszönhetjük, akkor talán érdemes ezt a tulajdonságunkat továbbfejlesztetni. Döbbenetes az ellentét a 20. század felhalmozott tudásanyaga, és az átlagember alacsony szellemi ismeret- és tudásigény szintje között. Ennek nem szabadna így maradnia a 21. században. Először szellemi igényeinket, érdeklődési körünket kell jelentősen kitérítetni, aztán maximálisan kihasználva a modern technika lehetőségeit, ismereteinket kellene jelentősen bővíteni. A Széchenyi-féle "kiművelt emberfők" iránti igény ma nagyobb, mint valaha.

Be kell látnunk, hogy nem az tesz bennünket emberré, hogy a sétálómagnó hallgatójával a fülünkön bambán bámulunk a világba, hogy délután beülünk a kocsmába (mit ülünk, állunk) hogy a haverokkal szidjuk a kormányt, vagy az igazgatóságot. De még az sem, hogy a többiekénél nagyobb kocsiiban furikázunk, hogy jártunk Krétán, Kínában és Tahitin (Skafák úr módszere szerint).

Az emberi faj tökéletesedése szellemének tökéletesedésétől (is) függ. Vissza kell adni a szellemi (beleértve az erkölcsi) értékek becsületét. A jövő (jelen) században ne a megszerzett anyagi javak mennyisége legyen az ember mércéje, hanem a tudás és az emberség. Arisztotelésznek, Descartes-nak, Newtonnak nem volt DVD-je, autója vagy mobil telefonja,

mégis egész jó kis dolgokat alkottak. Arisztotelész nevét és szellemi alkotásait máig is ismeri minden tanult ember, de kevesen tudnák megmondani, melyik császár idején élt. Íme, nem az anyagi javak és a hatalom viszi előbbre az emberiséget.

(Egy ifjú hölgy mesélte: új élettársa rettenté ügyes ember. Mikor először összejöttek a barátai, látta, hogy "csupa jó fej, a legalacsonyabb rendű kocsit amivel jött az egyik, Renault 19-es volt". Néhány évtizeddel ezelőtt szegény Kovács professzornak, az Atomfizika Tanszék vezetőjének a "Dalold el ezüst gitár" kezdetű sláger szövegének megírásával sikerült annyi pénzt szereznie, hogy vehetett magának egy Ladát. Hiába, egy professzor nem "jó fej").

BŐVÍTÜK HORIZONTUNKAT

Eddig a tudás összemberi társadalmi hasznára igyekeztem utalni. Külön téma lehetne a tudás egyéni haszna: a teljesebb, az élménytelibb, a mélyebben megélt élet.

Néhány évvel ezelőtt hányan élhettek ásitozva unatkozva, vagy hány fiatal fetrengett drogos víziók között, miközben a Naprendszerben a 20. század egyik legnagyobb csillagászati szenzációja zajlott. Kiszámították, hogy egy közeledő üstökös neki fog ütközni a Jupiternek, majd megfigyelték amint az üstökös 5 darabra szakadt és az 5 darab sorba becsapódott a Jupiterbe. Egy-egy ütközés akkora volt, vagy nagyobb, mint amely 60 millió évvel ezelőtt a dinoszauruszok kipusztulását okozta a Földön.

Eközben a kertben egy vakond a járatát bővítette, Kisék pedig épp ádáz vitát folytattak arról, hogy Nagyék pontosan milyen típusú kocsit is vettek. Hát ez az a nagy különbség, amire mi emberek olyan büszkék akarunk lenni?

Az átlagember értéksorrendje manapság olyasformán alakul, hogy:

- pénz
- az én fizikai szükségleteinek kielégítése
- az én hirdetések által kreált, nem valódi szükségleteinek kielégítése, néha az elmebaj határáig

Aki ezt a kijelentésemet megkérdőjelezi, azt emlékeztetném például a tamagocsi-őrületre, amikor olyan emberek, akik szüleiket a legkisebb gyengeség jelére beadták az aggok otthonába, programokat felborítva rohantak a tamagocsi gondozni. Tamagocsi-temetéseket rendeztek, amelyeken a legkárosodottabb szellemiségűek még sírtak is.

- mindezekon végigvonul, hogy amink van, abból az enyém szebb, drágább és nagyobb legyen, mint a szomszédé.

Eközben az emberi tudás csak századunkban oly szédítő utat futott végig, nemcsak az ismeretek mennyiségében, hanem azok mélységét, egész világképünk újszerűségét tekintve, hogy bármilyen érdeklődésű ember bőven nyerhetne izgalmat, szórakoztatást és elgondolkoztatást szellemi táplálékot, ha venné a (nem kevés!) fáradságot, hogy egy kicsit elmélyültebben megismerkedjen az új eredményekkel. Elmélyülésen persze nem a szakemberré válás mélységét értem. Nagyszámú értékes ismeretterjesztő könyv és cikk jelenik meg, de hát ezek követéséhez is nagyobb szellemi koncentrációra van szükségünk, mint például a folytatásos tévé-műremekekéhez. Az asztrológia, a "földsugárzás", a kis zöld emberkék stb. tanaival foglalkozó emberek megdöbbenének, ha látnák, hogy "tudományuk" milyen gyermekded, illogikus és alaptalan az igazi modern tudomány fényében.

Másik kérdés, hogy a tudomány számos területe magában véve is izgalmasabb és fantasztikusabb dolgokat produkált az utóbbi évtizedekben, mint amit a sci-fi nagymesterei kierőlködtek. (Például az űrhajós történetek lényeges emberi és tárgyi mondanivalója nem kötődik specifikusan az űrhajózáshoz. A világűr sokszor csak vonzó modern szósz, amivel leöntik a vékonyka szelet "húst" és a gyengébb minőségű köretet, vagyis a sztorit, és a kidolgozást.)

Itt az idő, hogy ne csak a legnagyobbak, hanem az átlagember is rájőjjön, hogy csak a szellem erőteljes ápolásával érdemelheti ki az ember nevet, és járulhat hozzá az ígéretes fejlődéshez, aminek még nagyon az elején vagyunk, és sajnos ellenőrzésünk alól kicsúszva kissé megszaladtak a dolgok. A nagy tömegeknek alkalmassá kell válni arra, hogy lássák és értsék az utat, amit be kell futnunk, ne hagyjuk áleszméktől, és politikai, kereskedelmi bűvésztükköktől félrevezetni magunkat. Az emberiség meglévő javai és szellemi kincsei elégséges alapot adnának ahhoz, hogy megoldjuk legsúlyosabb problémáinkat, biztosítsuk fejlődésünket. Ehhez azonban a tömegeknek is el kell sajátítani ezeket a szellemi kincseket, ne csak azok birtokában legyenek, akik saját érdekből ellenünk is felhasználják azokat.

Legyünk mindenre kíváncsiak, tanuljunk, ismerjük meg a világot. Legyünk kiművelt emberkéek. S ha minden ember csak egy icipici jó és okos gondolattal járul hozzá, hogy az embernek szebb és jobb legyen az élete itt a Földön, az már hatmilliárd jó és okos gondolat. Ennyi már csak megjelenik valami kis érezhető jóként az ember életében, s egy kis lépéssel ismét távolabb jutunk a fától, amelyről vállalkozó kedvű ősünk nem is olyan régen lemászott, hogy elkezdje a Naprendszer legnagyobb szabású kalandját.

Ehhez a korunk által megkövetelt szellemi és erkölcsi fejlődéshez kívánok mindenkinek nagy elhatározást, majd kitartást és jó egészséget az új évszázadban.

Farkas Gyula:

Géza fejedelem, az ezredév innovátora, aki felkészítette Istvánt az államalapítói feladatára

István királyról, az államvezetési munkára tudatosan felkészült, a tanult és tanító vezetőről már sokszor írtam és beszéltem. Most azonban nem Őt fogom idézni, akiről az államalapításra emlékező millenniumi évben oly sok szó esik, hanem apját, *Géza fejedelmet*, akiről viszont ugyanekkor méltatlanul kevés szó esik. Pedig ő volt az, aki már István előtt felismerte nemzetének helyzetét, korának és környezetének kihívásait és követelményeit, aki e felismerés alapján *elhatározta és előkészítette az Istváni államalapítást, a nemzet és a Kárpát-medencében élő népek számára az ezredév legjelentősebb innovációját.*

Ezzel nem akarom István király érdemeit csökkenteni, hiszen az államalapítás megvalósítása önmagában is nagyon nehéz és korszakalkotó feladat volt, de szeretném hangsúlyozottan felhívni a figyelmet arra, hogy az államalapítás szükségességének gondolata nem Istváné volt, hanem apjáé, Géza fejedelemé, és talán anyjáé, Saroltáé is. A gondolat az övéké volt, de a gondolat és annak megvalósítása egységben teljes. Géza és Sarolta nemcsak gondolatban vettek részt az államalapításban, hanem gondosan elő is készítették mindazzal, hogy

- meghatározták István államvezetési, állam és egyházszerkezési feladatait, azok irányát,
- arra fiukat megfelelően felkészítették, nevelték,
- akik olyan nevelőket fogadtak fiuk, az utód mellé, akik megfelelő tudásanyagot tudtak átadni neki a korának és az azt megelőző időknek római, bizánci és nyugati államrendszereiről, keleti és nyugati vallási rendszereiről egyházi berendezkedéseiről, amelyek mintaképpül szolgálhattak az államalapító és hittérítő, egyházszervező vezetői munkához,
- azok egyházi és állami vezetési, törvénykezési, hadsereg- és gazdaságszervezési gyakorlatáról,
- akik olyan hitben tudták nevelni és oktatni, amely ezen állami rendszereknek megfelelt, és amelyre neki az egész nemzetét kellett átformálnia,
- és az államalapító feladatokra nemcsak fiúkat nevelték és tették tudásban és hitben alkalmassá, de saját bel- és külpolitikájukkal, nemzetvezetési gyakorlatukkal azt elő is készítették, a feladat megoldásának alapjait lerakták.

Nézzük hát mindezeket sorjában. De ha már megemlítettem, pár szót szóljunk az anyáról, Saroltáról is, aki férfias, határozott, kemény jellemű és magatartású asszony volt. Róla olvashatjuk a millenniumi kiadású "A Magyar Nemzet Története"-ben: "Szépsége, vad erélye által nagy befolyást gyakorolt férjére, úgy, hogy annak birtoka, uralma voltaképp az övé volt". Azonban Géza "nem gyöngédségből engedi át nevének az uralkodást, hanem mert éppen egyforma természetű, megosztja vele". Hiszen Géza maga is "hatalmas, erőszakos, sőt kegyetlen férfiú vala".

Mindenesetre Saroltának jelentős szerepe volt Géza uralkodásában és István nevelésében, de az alapvető döntéseket valószínűleg Géza hozta. Ezt mutatja többek között, hogy bár Sarolta erdélyi származású volt, Gyula leánya, és így a keleti kereszténységben keresztelték és nevelték, és alapvetően elsősorban bizánci hatások érték, Géza döntése a nemzet és az ország számára és fia nevelésében viszont egyaránt a nyugati irányultságot határozta meg és készítette elő. Egyben az addig törzsekre bontott nemzet, és a törzsek által osztottan birtokolt Kárpát-medence egységesítését, méghozzá az Árpádok uralma alatti egységesítését tervezte és tűzte ki célul.

De Géza és Sarolta azt is nagyon jól tudták, hogy e hatalmas feladat ellátására gondosan fel kell készíteni az utódot. Ezért már kora ifjúságától kezdve megfelelő tudós tanítókat, nevelőket hívtak melléje. Erről következőképpen szól a "Kis legenda": "Már gyermekkorában átította őt a grammatika tudományára". Ez utalás arra, hogy az írást, olvasást és ter-

mészetesen a latin nyelvet is megismerte. Ez képessé tette kora latin nyelvű egyházi és világi tudományának és irodalmának olvasására, tanulmányozására. Ezt meg is tette tudós tanítói segítségével. Így István műveltségben nemcsak honfitársai, hanem kora nyugat-európai uralkodói közül is kiemelkedő lett.

Hogy eközben tudatosan elő is készítette államalkotói-szervezői munkásságát, jelzi, hogy már uralkodásának első éveiben olyan 35 cikkelyes törvénykönyvet adott ki, amelyet csak sok éves munka során lehet elkészíteni. Már ennek előszavában is bölcsességről, megfontoltságról és széleskörű előtanulmányokról kaphatunk információkat: "...mivel minden nép saját törvényei szerint él, ezért mi is, Isten akaratából országunkat igazgatván, a régi és az új császárok példáját követvén, törvényhozó elmélkedéssel meghatároztuk népünk számára: miképpen éljen tisztességes és békés életet". Ezen sorokból az is kiviláglik, hogy István sok külföldi példát megismert, de nem feledkezett meg saját népe szokásairól sem. Uralkodása, törvényalkotási munkája során nem másolta gondolkodás nélkül a külföldiekről tanultakat, de népe szokásait mindig is szem előtt tartotta. Ebben valószínű Géza intelmei, tanácsai fontos szerepet játszottak.

Hogy követhesse a régi és új császárok példáját, ahhoz természetesen meg is kellett ismernie azokat és törvényeiket. E megismerést igazolja, hogy "István törvénykönyveiben számos szó szerinti, stiláris vagy gondolati egyezés van I. Adorján pápa 785 évi capituláinak, a 847 évi zsinat határozatainak, más frank birodalmi VIII. IX. századi capituláréknak, a Psudo-izidori törvénygyűjteménynek, ..." stb. soraival, azok tartalmával. Mindezek tanulmányozására és azok alapján a törvények megfogalmazására apja halála után, az uralkodás első, talán legmondterheltebb éveiben nem juthatott ideje. E tanulmányokat és a törvény megfogalmazását már a felkészülés idején meg kellett tennie. De hogy nemcsak a nyugati uralkodók példáját ismerte és követte, mutatja, hogy a fiának írt "Institutio" bevezetője jelentős hasonlóságot mutat a "De administrando Imperio" kezdő soraival, tehát István megismerte a nyugati uralkodók mellett Bölcs Leo és fia, Konstantin munkásságát, olvasta írásaikat is.

Géza azt is felismerte, hogy a korábban nomád pásztorkodó-halászó, kalandozó-harcoló, szabadsághoz szokott népet nem lehet letelepíteni, földművelésre tanítani és szoktatni, amíg az erdőn-mezőn élő Hadurat szolgálja, a fehér lovat áldozó táltosok hitét vallja. Ahhoz nem elég egy új nemzeti és állami rendszert létrehozni, a földművelést, a letelepedett állattenyésztést tanítani, a sátorozó élet helyett a házakban lakásra szoktatni nemzetét, hanem az e helyhez kötött életformához tartozó, a kőtemplomban lakó isten római hitére kell formálni népet.

Géza tudta, hogy e térítés végrehajtása és az új egyházi szervezet létrehozása is fia feladata lesz, együtt az államalapítással. És azt is tudta, hogy fia csak ilyen hit szerinti nevelésben felnőve lehet alkalmas egy egész nemzet keresztény hitre formálására. Ezt önmagáról tudta jól, aki ugyan megkeresztelkedett, és környezetétől is megkövetelte a keresztény hitre térést és a római vallás szerinti életet, önmaga azonban nem tudta megtagadni régi hitét. Mint mondta: "Elég gazdag vagyok ahhoz, hogy két urat szolgáljak", e két úr szolgálatát azonban fiának már nem engedhette meg.

Éppen ezért az István mellé nyugatról meghívott tanítóktól, akik a római egyház hittérítő papjai voltak, azt is elvárta, hogy fiát ne csak az általános műveltségi tanokra és az államvezetés tudományára, de a római egyház tanításaira is oktassák, a római keresztény hitbeni életre neveljék és a római egyház berendezkedését, szervezetét, felépítését, működési rendjét is megismertessék vele.

Géza tehát elég határozottan kijelölte István állam- és egyházszerzési, hittérítési feladatait, arra megfelelő neveléssel és tanítással, tanítatással jól fel is készítette, készítette. Természetesen tanulmányai során István ezeket megfelelően továbbfejlesztette és későbbi munkásságát elég pontosan elő is készítette, amit többek között az első törvénykönyvének tartalma és megjelenési ideje is igazol. Tudós tanítóival és apjával sokat konzultálva nemcsak a törvénykönyvét készítette elő, de feltehetően felvázolta az államvezetési rendet és a szervezeteket is megtervezte, a katonai vezetés rendszerével együtt. Sőt, ez utóbbit nyíltan vagy burkoltan de elég konkrétan és a gyakorlatban is előkészítette még az apja életében, valószínű annak javaslatára. Csak így volt lehetséges, hogy apja halála után azonnal a fejedelemséget fegyverrel követelő Koppányt az apja által nyugatról behívott és befogadott, és Gizellával bejött német lovagok segítségével, azok által vezetett hadsereggel legyőzte.

Egyben a kialakítandó egyházi szervezetek rendszerét, területi megosztását, püspökségek, kolostorok alapítását is megtervezte. E témakörben is apjával egyetértésben, sőt apját segítve ténykedett. Hiszen a pannonhalmi apátság alapí-

tása még apja életében és uralkodása alatt, 996-ban történt. A veszprémi és a győri püspökségek is már koronázása előtt léteztek, még apja uralkodása idején, tehát vele egyezésben történt alapításuk.

István tehát apja akaratából tanult és konkrétan az állam- és egyházszerkezési és hittérítési feladatra is felkészült és felkészített vezető volt. Mindez azonban nem volt elégséges a nagy feladat teljesítéséhez, azt Gézának magának is elő kellett készítenie.

Ezért Géza már a 973-ban követek útján felvette a kapcsolatot a szászországi Ottóval, aki akkor hatalomban és tekintélyben első fejedelme volt Európának. Ottó Gézának barátságos üzenetét viszonzta is, többek között azzal, hogy Brunó verdeni püspököt elküldte "Magyarország királyához". Később pedig Istvánnak a bajor Gizellával kötött házasságával a nyugati politikai kapcsolatokat kiszélesítette és megerősítette. E nyugati kapcsolatokat azzal is erősítette, hogy szívesen fogadott udvarába nyugati lovagokat, akik fontos katonai támaszai lettek az új rendszerű, nyugati irányultságú királyi hatalomnak.

Még korábban, már a 960-as évek elején a római pápával is keresett és talált követek útján kapcsolatot, továbbá már uralkodásának ideje alatt a nemzet keresztény hitre térítésére nyugatról hittérítőket hívott és fogadott, és kijelölt utódját is a római keresztény hitben nevelte, neveltette, és meg is kereszteltette.

De saját maga is keményen megkövetelte környezetétől a keresztény hitre térést és annak törvényei szerinti életét. Erről írja korabeli írásában Thietmar: Géza "Fölötte kegyetlen ember volt és sokat ölt meg hirtelen haragjában. Midőn keresztény lett, dühöngött vonakodó alattvalói ellen". Marczali Henrik ezt a következőképpen folytatja a Hartvik legenda alapján: "A hazai hagyomány is véres kezűnek mondja a fejedelmet, ki vérontás által méltatlanná vált arra, hogy a kereszténység szelíd uralmának megkezdése az ő nevéhez fűződjék". Persze, István térítési munkája és uralkodása nem volt erőszakmentes, vértelen forradalom. Gondoljunk csak Dunántúli, Tiszántúli és Erdélyi hadviselésére, Koppány legyőzésére és felnégyeltetésére, Ajtony megöletésére, Gyula száműzésére, keményen büntető törvénykezésére, de hát egy ilyen nagy rendszer átalakítást a középkorban nem lehetett "kesztyűs kézzel" megvalósítani. Az erőszak a középkorban az uralkodásnak elfogadott, sőt szükséges eszköze volt.

Géza a Kárpát medence egészének egységes országgá alakítását is tervezte, feladatául tűzte ki fiának, és ezt saját házasságával készítette elő azáltal, hogy az erdélyi Gyula lányát vette el feleségül. Ez István számára az Erdély feletti hatalom öröklésének jogi és családi kapcsolatok útján való természetes előkészítése volt.

Igazolt tehát kijelentésem, hogy Géza nemcsak kitűzte fia számára az államalapító feladatait, de fiát erre fel is készítette, tudásban és hitben alkalmassá nevelte, saját bel- és külpolitikájával, diplomáciai munkájával, nemzetvezetési gyakorlatával azt elő is készítette, a feladat megoldásának alapjait le is rakta.

Mit is mondhatunk ezek után Gézaról összefoglalásképpen? Egyetértésben Marczali Henrikkel, aki a millenniumi kiadású tíz kötetes "A Magyar Nemzet története" első kötetében a következőképpen ír: "Összevetés, következtetés útján megjelölhetjük, milyen rész illeti meg őt az államalkotás és kormányrendezés azon munkájában, melynek fáradságában és küzdelmeiben ő kétségtelenül megosztott híresebb fiával, melyben éppen őt illeti meg a kezdet nehézségeivel való megbirkózás érdeme, de melynek dicsősége mégis inkább az utóbbinak szent fejét sugározza körül".

Ezek után már csak az marad feladatomból, hogy vezetéselméleti, vezetéstudományi szempontból vonjam le a következtetéseket ezredévünk talán két legnagyobb vezetőjének munkásságából. Ezek közül a fontosabbak:

- A vezetés különleges feladat a társadalmi munkamegosztás minden szintjén. Ez fokozottan érvényes a vezetés legfőbb, az állami vezetés szintjeire. A vezetési munkára tudatosan, tanulva kell felkészülni, ahogyan István is felkészült, és ahogyan apjától tanulva elképzelt utódját, Imrét ő is felkészítette az uralkodásra.
- Tudatosan, előrelátó megfontoltsággal kell vezetni, nem pedig rögtönözve, spontán gondolatok és indulatok alapján. Géza és István is előre gondolkodva, és nemcsak a célt elhatározva, de a megvalósítás módját is átgondolva és előkészítve végezték vezetői munkásságukat.
- Fontos a vezetésben a folyamatosság. Ezért Géza Istvánt, István pedig Imrét jelölte ki utódjának, és nem engedték az Árpádok családjában addig szokásos "a család legidősebb férfi tagja utódlásának rendjét" érvényre jutni.

- Géza nagyon jól felismerte az "eszmei és cselekvési egység" fontos törvényét, amikor fontosnak tartotta az új állami és társadalmi berendezkedéssel összhangban lévő római ideológia elterjesztését és annak megfelelő egyházi rendszer kialakítását.
- A környezet hatalmi viszonyainak és kihívásainak jó ismerete és az azokhoz való helyes alkalmazkodás is Géza különleges érdeme. Számára nem az volt a nagy kérdés, hogy "pogányság vagy kereszténység", e kérdésben könnyű volt a választ megtalálnia. A nagy kérdés az volt, hogy római vagy keleti kereszténység, nyugati vagy bizánci politikai irányultság legyen-e? E kérdésben volt különlegesen megfontolt és bölcs Géza döntése.
- Nagy innovációkat elhatározni és megvalósítani csak különleges innovációs készséggel és képességgel rendelkező vezetők alkalmasak. E tulajdonság alapvető, szükséges, de nem elégséges feltétel. Nagyon fontos e mellett, amiről már szóltam, de újlag is szeretném hangsúlyozni, a felkészülés, a felkészültség és a megfontoltság, amikben Géza és István ugyancsak példamutató állami vezetők voltak.

Mindezen vezetési, vezetői szempontok a vezetés minden területén és minden szintjén fennállnak, természetesen mindenütt a vezetett rendszer szakmai és egyéb sajátosságai, a vezetett csoport, csoportok tagjainak tulajdonságai, szokásai szerinti és a környezeti hatások és kihívások különbözőségeinek megfelelően. Géza és István mindezekben tanulmányozható, tanulmányozandó és követendő példa minden gyakorló és leendő vezető számára.

Forrásmunkák:

- A magyar nemzet története. Szerkesztette: Szilágyi Sándor, Kiadta: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat, Budapest. 1985. Első kötet Negyedik könyv: A fejedelemség átalakulása, Ötödik könyv: Szent István királysága. Írta: Marczali Henrik.
- Magyar századok. Kristó Gyula: A tizenegyedik század története. Pannonica Kiadó, 1999.
- Szent István király kis legendája (Árpád kori legendák és intelmek. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1987.)
- Nagyobbik legenda. ("István király emlékezete" című kiadványban. Szerk.: Király László. 103. old. Európa Kiadó, Budapest, 1987.)
- István király első törvénykönyve. István király emlékezete kötetben.
- Bartoniek Emma: Jegyzetek (Szent István törvényei című kötetben. Helikon Kiadó, Budapest, 1988.)
- Sancti Stephani primi regis Hungariae de regum praeceptis decem ad Sanctum Emericum Ducem. (Szent István első magyar király a királyok tízparancsolatáról Szent Imre herceghez) - (Kétnyelvű kiadás Tormai Cecil fordításában).
- Györffy György: István király és műve. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977.
- Farkas Gyula: Képek a vezetés tudományos művelésének és oktatásának történetéből (Vezetéstudomány, 1982. május)
- Farkas Gyula: A vezetés tudományos művelésének és oktatásának magyarországi történetéből. (Ipargazdaság, 1986. április).
- Farkas Gyula: A vezetés tudományának és oktatásának története. (Doktori értekezés, 1994).

Somay László:

Sárköz és a Duna-mente terület boszorkányai

I. BEVEZETÉS

A boszorkány, boszorka név ősi ázsiai eredetű, a csuvas-török bástirgán és votják buszturgán szóval egyezik meg. A jövevényszóként ismert boszorkány szó jelentése "nyomó", rossz álmot látó (Révai N. L. első CD-ROM). A boszorkány fogalma először a latin striga, majd saga és a venefica kifejezéssel jelenik meg a boszorkányperек aktáiban.

A boszorkányhit lényeges eleme volt a 18. századi tolnai társadalom tudatvilágának. Azokat tartották boszorkányoknak, akik elhitték környezetükkel, vagy akire ráfógták, hogy természetfeletti hatalmuk van.

A boszorkányperек nagy része koholt vádakra épült. A bábák és füvesasszonyok gyanús életmódját és a velük kapcsolatba hozható szerencsétlenségeket használták fel ellenük. Kezdetben a suttogás, majd a szóbeszéd feljelentésbe torkollott. A magyarországi boszorkányperек különböző hatóságok előtt zajlottak. A leggyakrabban szereplő megyei, úrszéki és pallosjoggal rendelkező városok bíróságain kívül találkozunk a jus gladüval nem rendelkező szenátusokkal, districtualis bíróságokkal, sőt falusi bíróságokkal is (Schram F. 1970).

Vizsgálatomba Tolna megye, Sárköz és Duna-mente területéről Szekszárd, Decs, Tolna, Dunaszentgyörgy, Paks településeket vontam be. Az 1713-tól 1848-ig terjedő időkeresztmetszetben.

A Tolna Megyei Levéltárban a vizsgált településekre vonatkozóan mintegy huszonegy boszorkányper iratai találhatók. Ennek alapján mutatom be a boszorkányperек menetrendjét, helyi sajátosságait, összehasonlítva a hazai és külföldi perек általános vonásaival.

2. A BOSZORKÁNYÜLDÖZÉS TÖRTÉNETE

"Varázsló asszonyt ne hagyj életben" tanítja az Ótestamentumban Mózes második törvénykönyve (Mózes II. 22:18), melyhez I. István korában hozzátették a jog alkotói: "Hogy Isten teremtménye minden gonosznak ártalmától mentes maradjon és senkitől kárvallást ne szenvedjen hacsak nem Istentől, ki előmenetelét is adja". A középkori magyarországi törvényhozásban elég hamar nyoma van a boszorkányüldözésnek. Az idevonatkozó törvényeket úgy értelmezhetjük, hogy a kereszténység felvétele utáni első századokban boszorkánynak nevezték a régi pogány vallás eljárásait űzőket, valamint a más keresztény országokban már folyó boszorkányellenes rendeletek eljutottak hozzánk. A boszorkánynak nevezett személyek lehettek a pogány varázslók utódai, de lehettek a katolikus vallás szempontjából eretneknek felfogott személyek is.

"Alfred Lehmann írja: A boszorkányosságban való hit abban az időben keletkezett, midőn az egyház a varázslat lehetőségét elfogadta. Az eretnekszekták ellen emelt régiebb vádakhöz a boszorkányosság vádját kapcsolták" (Gazda I. 1990).

Kálmán király boszorkányságról szóló törvényét decretumainak 57. fejezete tartalmazza. A törvény kimondja, hogy "De srrigis vero gualé non sunt, nulla guestio fiat...", (Boszorkányokról, mivel nincsenek, említés sem tétessék), (Mikó E., Wolf T. 1980).

Igaz a longovárd és frank törvények a VII. és VIII. században kimondják, hogy csak az ördögtől megszállott hiheti, hogy egy férfi vagy nő boszorkány. A gyakorlatban azonban ez a hit egyáltalán nem halt ki Európában, hiszen hátra vannak a boszorkányégetés hírhedt századai.

A legrégebb magyar boszorkányper 1565-ből Kolozsvárról ismeretes, amely Boczi Klára megégetésével végződött (Révai N. L. első CD-ROM).

A magyar peranyagokat Komáromy Andor és Schram Ferenc gyűjtötte össze. Komáromy Andor Magyarországi boszorkányperек oklevéltára című munkája 461 per anyagát tartalmazza és Schram Ferenc Magyarországi boszorkányperек 1529-1763 című műve pedig 465 pert tartalmaz.

Hazánkban a perек később kezdődtek, mint Nyugat-Európában, ellenben tovább tartottak. Csúcspontját a XVIII. század első évtizedeiben érték el, ekkor már a nyugati országokban régen beszüntették a pereket.

Vizont a perekben halálra ítélték száma az európai átlag alatt maradt. A bírák, ha a per vádlottjai túlélték a kínzásokat, gyakran csak megbélyegezték őket, és kitiltották lakhelyükről.

A magyarországi boszorkánypererek közül a legnagyobb hírhedtséget a szegedi boszorkánypererek érték el. Az 1728-as ítéletekkel érte el csúcspontját. Sok per végződött halálos ítélettel, s a külföldi sajtó is foglalkozott vele, valószínűleg a hírhedtség miatt.

A bécsi udvar a szegedi perek körüli európai botrányt igyekezett csökkenteni a helyi közigazgatás és a papság bevonásával. III. Károly 1728. október 28-án Szegedhez intézett rendelete volt az első, amely óvatosságra intett, ezt tette Mária Terézia által 1756. január 29-én kibocsátott irat is. 1758. június 15-én megismételte, de perek még ezután is voltak. Az 1768. május 28-án kibocsátott legfelsőbb királyi rendelet a boszorkánypererek teljes beszüntetését rendelte el. Így a szegedi boszorkányperereknek az 1740-es évek közepe után vége szakadt, de Magyarország más területein a század végéig folyt a boszorkányüldözés. Lublón még 1777-ben is lefejezték, mint boszorkányt, Gyurka Máriát és társát Poleczkó Jánost (Révai N. L. első CD-ROM).

Az 1879-ben kibocsátott egyik honi törvény már jóval modernebbül fogalmaz: "a varázslással, szellemidézéssel, álomfejtéssel, ráolvasással üzletszerűen foglalkozókat pénzbírsággal kell sújtani" (Gazda I. 1990).

A XIX. századra megszűnt Magyarországon a megfoghatatlan tetteikért máglyára tetettek kora.

3. A BOSZORKÁNYOK PERBEFOGÁSA

A vizsgált térségben Csámpai Mihály és felesége Gömbölyös Katalin 1713. évi perbefogásától Kalocsai Éva, Sárközi Bábi 1848. évi táltos peréig eltelt csaknem másfél évszázad a tolnai boszorkánypererek klasszikus időszaka. Ez idő alatt a vizsgált településeknek huszonegy lakója került a törvényszék elé boszorkányos életmód vádjával. A bíróság a dunaszentgyörgyi Tamás Zsuzsannát (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia reg. III. 184.), és a paksi Vörös Ilonát (Tolna Megyei Levéltár, Acta criminalia reg. III. 167.) megégetésre ítélte.

Mária Terézia 1768. évi rendelkezésével lezárult a boszorkánypererek tárgyalásának időszaka, de a rontás, lopás, bünszövetkezet tagja vádjával a szekszárdi Kalocsai Évát, Sárközi Bábbit (Tolna Megyei Levéltár. Sedralia criminalia iv. 9996.) 1848. április 14-én és a dunaszentgyörgyi Frekkin Évát (Tolna Megyei Levéltár. Sedralia criminalia IV. 774. No. 19.) 1782. április 18-án fogták perbe.

A magyar boszorkánypererek, így a tolnaiak is különböznek a külföldiekétől. A perbe fogott boszorkányok száma nem tett ki százazreket és nálunk nem működött inkvizíció. A vádlottak védekezhettek. A kínvallatással kiszedett vallomásokot visszavonhatták. A boszorkányságot nem tekintették különleges bűncselekményeknek, ezért nem is hoztak létre boszorkányüldöző bíróságokat. A Tolna megyei boszorkánypererek Simontornyan a rendes megyei büntetőtörvényszéken folytak. A halálos ítéletek száma jóval elmaradt a külföldiekétől. A vádlottak közel tíz százalékát ítélték máglyahalálra (Szi-
ágyi M. 1987).

3.1. Feljelentés

A rosszindulatú szomszédok, cselédek, katolikusok és reformátusok, gyakran elfelejtettnek vélt sérelmekkel álltak elő, hogy az éppen gyanússá vált embert megvádolhassák gyanús életmódja miatt. Aszályos időjárás, jégverés, marhavész, betegségek elegendő okot szolgálták feljelentésre (1. kép).

Faraghó Katalin katolikus dunaszentgyörgyi lakost azzal vádolták meg 1744-ben, hogy babonás eljárásaihoz koponyákat rejteget lakásán, fenyegetőzik, búzaharmattal sült kenyeret akkora, hogy alig tudta kihúzni a kemencéből. Noszkóné felszólította Faraghó Katát: "...tégy jót velem, mert bizony megfogatlak!" (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia. III. 231.).

A decsi bíró 1737-ben nővérel szövetkezve két bábát Nemes Katát és Bogó Csordás Katát boszorkánynak kiáltották ki. Azzal az indokkal, hogy rontószereket helyeztek el a lakodalmas ház küszöbe alá (Tolna Megyei Levéltár. Causae criminales III. 157.).

Tamás Zsuzsát 1741-ben Dunaszentgyörgy kurta nemesei azzal vádolták meg, hogy a dunaszentgyörgyi kálvinista prédikátor szolgájának száját félrehúzta, akit megrontott azt kézrátétellel és füvek főzeteivel gyógyította. Fizetségül bort és pálinkát kért. Amikor társával Boda Katalinnal

Állattá változott boszorkányok jégesőt okoznak.
(Másolat Molitoris munkájából.)

együtt letartóztatták, megrémítette az őrséget és tinó képében megnyomott egy nemeset, aki eközben beleharapott a lábába. Egy helybéli lakos földre teperte a vádlottat, de az ütlegetés után megdöbbenen vette észre, hogy keresztfiát verte meg (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia. reg. III. 184.).

3.2. Istenítéletek (próbák)

Istenítéletek, ordáliák célja az volt, hogy oly esetekben amikor a bíróság nem tudta kideríteni az igazságot, magát az Istent kérték, hogy csodát tegyen a vádlottért az életveszélyes próbák közt, és ártatlanságáról bizonyosságot tegyen. Európa szerte a római jog felülkerekedése vetett véget az ordáliáknak. De némely esetben a boszorkányperekben még megmaradtak egyes vonások. Tolna vármegye területén 1713-1720 között a vízpróba enyhébb változatát alkalmazták az igazságszolgáltatásban (2. kép).

A Tolna vármegyei közgyűlés résztvevői panaszkodtak a hosszan tartó aszályos időjárásra, s úgy határoztak, hogy "...minden helységben a rossz és gyanús személyeket vízbe kell dobni, s akiket bűnösnek találnak, a megyei börtönbe kell kísérni" (Tolna Megyei Levéltár. Közgyűlési jegyzőkönyv 2. kötet 544.).

A vármegye vízpróbával igyekezett megtudni, hogy kiket okolhat a természeti csapásokért. A gyanús embereket a hajdúk bedobták a vízbe, ha a vádlott vízen úszott, akkor boszorkánynak bélyegezték. Ha elmerült bizonyította ártatlanságát. A vizsgált térségből az 1713-1720 közötti időszakban Csámpai Mihály és felesége Gömbölyös Katalin állt a bíróság előtt, de náluk nem alkalmazták a vízpróbát (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia reg. III. 18.).

A hidegvízpróba.

(Diebold Schilling Luzerni krónikájának miniatűrja, a XV. századból).

3.3. A terhelő adatok beszerzése

A per nemegyszer évekig is eltartott, Tamás Zsuzsa dunaszentgyörgyi gyanúsított pere 1739-től 1741-ig. A minősítés róla Pécsről érkezett (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia reg. III. 184.).

A paksi Csámpai házaspár perében Paks tanácsa 1717-ben súlyos vádakhoz hozott elő. Minősítés a vádlotról Borsod megyéből Papkesziről, Seregélyesről és Jószafeőről érkezett. A minősítésekben istenfélő, segítőkész embernek nevezték (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia reg. III. 18.).

A decsi Galagonya Tamás pere 1742-től 1744-ig tartott. A dunapataji főbíró 1742. évi nyilatkozatából kiderül, hogy Galagonyát Kiskörösről és Bölcskéről is gyanús voltáért üzték ki, ezért méltó, hogy jól vallatásra fogják (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia III. 205.).

A községi tanácsok adatszolgáltatásaiból az alispán vagy a szolgabíró állította össze azokat a kérdéseket, amelyekre a boszorkány lakóhelyén igyekeztek további információkat szerezni. A tanúknak feltett kérdések konkrétsága figyelhető meg Csámpai Mihály és felesége Gömbölyös Katalin perében. Az alábbi kérdések szerepeltek:

- Volt-e szövetsége az ördöggel?
- Igaz-e, hogy Kistokajban Szent György-nap éjjelén fekete szűrben átugrálta a teheneket?
- Igaz-e, hogy kenőcsétől Kovács Gergely tehene bővebben adott tejet?
- Vallja-e, hogy amikor Bodonhelyi (fokhagymás kígyófejű) a kalapkarimában) belépett a templomba az fölismerte az ördögös személyeket? (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia reg. III. 18.)

3.4. A vármegye házában

A tanúkihallgatással a per első szakasza befejeződött, eddig védekezhetek még szabadlábban a gyanúsítottak. Ezután szekerre rakták őket és a periratokkal együtt a hajdúk Simontornyára vitték.

A dunaszentgyörgyi nemesek meg sem várták az alispán elfogató parancsát, Tamás Zsuzsát elfogták és kamrába zárták (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia reg. III. 205.).

A dunaszentgyörgyi Faraghó Katalin pere 1744-ben indult és három év múlva került sor az ítélet, hozatalra (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia III. 231.).

3.5. A tárgyalás

A tárgyalás szakaszában megnevezték a vádhatóságot és ismertették a vádat. A boszorkányperек vádlottjai szabadon védekezhettek, de kezdetben nehéz volt képzett ügyvédet fogadni. A tolnai Csapó Zsuzsa kifejti, hogy "...ezen a földön prókátor nem található", így védő nélkül sínylődött a börtönben. Fennmaradt a vádlott levele, amit a simontornyai börtönben írt, s ideiglenes szabadlábra helyezéséért könyörög, hogy ügyvédet keressen (Tolna Megyei Levéltár. Causae criminales III. 1/8., 15., 16.).

A XVIII. század első felében már rendszeresen megjelentek a védők a tárgyalásokon. Az ügyvédek formális és tartalmi kifogásokat tehettek a szolgabíró és az esküdtek kihallgatási jegyzőkönyvei ellen.

3.6. Vallatások

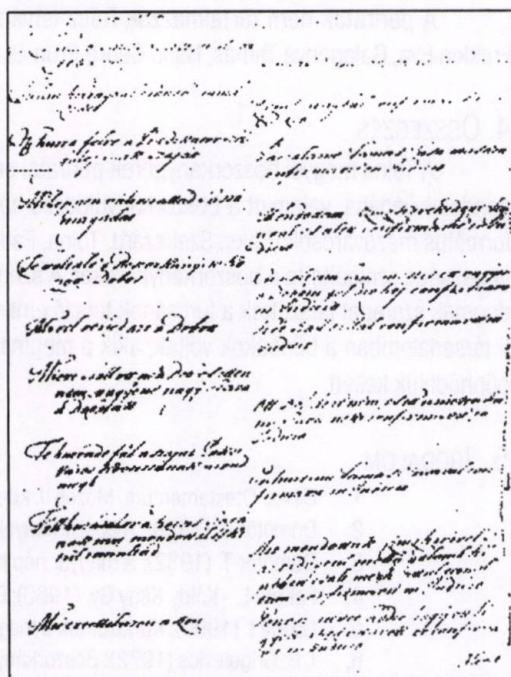
A vádlottak kihallgatása önkéntes vallomással kezdődtek, de többnyire eredményt csak a kínvallatás hozott. Az 1741. évi boszorkányperének áldozata a paksi Vörös Ilona, közismert nevén Sánta Pila. Több mint hatvan kérdést tettek fel neki, miközben tuskés lóra is felültették. A falóra való ültetés eredetileg nem a kínzást jelentette, hanem csak a közgúny tárgyának tették ki a vádlottat. Vörös Ilonát a kínvallatás nyolcadik fokozataként ló alakú építményre ültették, aminek a hátából szögek álltak ki. A kínvallatás után lekísérték a tárgyalóterembe, ahol megerősítette vallomását. Fenntartotta, hogy rontófüvet szedett és azt Paksi Kolos lábaihoz hajította, amitől az megnyomorodott, majd lólábszár velejével meggyógyította. Négyéves szerződést kötött az ördöggel. Az ördögtől kapott pénzzel dörzsölte meg a testét, ha gyűlésre indult. Sassá változott és ő volt a boszorkányok dobosa. Az ördög galamb képében jelent meg a boszorkányszombaton, de jóképű fiatalembernek mutatkozott szeretkezés közben. Valamint elismerte, hogy meg akarta nyergelni a paksi postakocsist és eljutni rajta a Gellért-hegyre (3. kép), Vörös Ilona a boszorkányok dobosa bevallja ördöngös tudományát. (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia III. 167.).

Tamás Zsuzsa dunaszentgyörgyi boszorkány 1741. március 18-án kínvallatásakor hét fokozatot túrt. A nyolcadiknál rávallott Vörös Ilonára és őt tette felelőssé a rontásokért. Elismerte, hogy Vörös Ilonával öt éve már együtt járnak rontani és gyógyítani, részt vett a kömlődi hegyen tartott boszorkányszombatokon és szeretkezett az ördöggel (4. kép), (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia reg. III. 184.).

3.7. Ítélethozatal

A boszorkányok tűzhalállal való büntetése régi szokásnak bizonyul. Már a Sváb Tükör is ezt szabja ki, a Budai jogkönyv és a Tárnokjog is a megégetést írja elő. A bírói ítéletekben a társadalmi rend megóvásának szempontjai kapták a főszerepet. A büntetés halál, korbácsolás vagy kiséprözés nemcsak a cselekmény megtorlását szolgálta, hanem, attól mások elriasztását is. Ezt támasztja alá az ítélethirdetés és végrehajtás, valamint a nyilvános megszégyenítés.

A vizsgálat alá vont huszonegy peranyagból megállapítható, hogy a hatvan éves dunaszentgyörgyi Tamás Zsuzsa özvegy bábaasszonyt (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia reg. III. 184.) és a hatvankét éves paksi Vörös Ilona bábaasszonyt (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia reg. III. 167.) 1741-ben a bíróság megégetésre ítélte.

Vörös Ilona a boszorkányok dobosa bevallja ördöngös tudományát. (Tolna Megyei Levéltár. Acta criminalia III. 167.)

Boszorkányszombat
(I.R. Grigulevics: Az inkvizíció története)

Carpzovius merter Praxis criminalis-a arra az esetre, amikor az ördöggel való szövetség nem bizonyított, akkor a bíróságnak megengedi, hogy a vádlottat büntetésül megkorbácsolják, és utána szabadon engedjék. A vármegye hóhéra az elítélteket vaspánttal a dereshez erősítette s a törvényszék előtti téren a kíváncsi tömeg előtt korbáccsal az elítélt meztele hátára és alsó felére húsz ütést mért. Korbácsolásban részesültek Kályné Erdélyi Katalin, Szabóné Bondész Erzsébet, Bogyó Csordás Kata és Nemes Kata (Szilágyi M. 1987).

Azokra a vádlottakra akikre nem sikerült rábizonyítani a vádakat és nem találtattak bűnösnek, felmentés volt az ítélet. Ez történt Nagy Kata, Ambrus Mária, Csámpai Mihály és felesége Gömbölyös Katalin, valamint Faraghó Katalin esetében (Szilágyi M. 1987).

A periratok nem tartalmazzák Rácz Istvánné, Thotika Jánosné, Tóth Gergelyné, Kalocsai Éva, Boda Katalin, Frekkin Éva, Galagonya Tamás, Hans Georg Prun és Sárközi Bábi ítéletét (Szilágyi M. 1987).

4. ÖSSZEZÉS

A Tolna megyei boszorkányperek periratai betekintést adnak a Duna menti települések lakosságának hiedelem és gondolatvilágába, valamint a boszorkányüldözés homályos rejtett sarkaiába. Láthatjuk, hogy elsősorban a Duna menti református mezővárosok (Paks, Szekszárd, Tolna, Fadd, Dunaföldvár) és falvak (Dunaszentgyörgy, Őcsény, Decs, Bogyiszló) népessége szolgáltatta a boszorkánypereket. A szegénység, a tudatlanság, a félelem, a babonákba vetett hit és az egyházi dogmák szerepet játszottak a furcsának tetsző emberek megtalálásában. Az ördögösök, bűbajosok státusa a Duna menti társadalomban a bűnbakok voltak, akik a megmagyarázhatatlan természeti jelenségekért felelősek voltak és tetteikért bűnhődniük kellett.

5. IRODALOM

1. Biblia: Ótestamentum. Mózes II. könyve. (1969 Szabadka)
2. Dömötör S. (1939): A boszorkányok gyűlése a magyar néphitben. Ethnographia. 50. évfolyam pp. 210-221.
3. Dömötör T. (1982): A magyar nép hiedelemvilága. (Corvina Kiadó, Budapest) pp. 56-57.
4. Fekete L. - Káldy Nagy Gy. (1960): Budai török számadáskönyvek 1550-1580. (Budapest).
5. Gazda I. (1990): Kuriózumok a magyar művelődés történetéből. (Kossuth Könyvkiadó, Debrecen).
6. I. R. Grigulevics (1972): Boszorkányszombat. Az inkvizíció története. (Budapest).
7. Jung K. (1985): Táltosok, ördögök, garabonciások. (Forum Könyvkiadó, Újvidék).
8. Kiss I. (1938): Simontornya krónikája. (Simontornya).
9. Komáromy A. (1910): Magyarországi boszorkányperek oklevéltára. (Akadémiai Kiadó, Budapest).
10. Kömlei J. (1790): Boszorkánygyűlés. Szükségben segítő könyv.
11. Kulcsár Zs. (1968): Boszorkányperekről általában., Inkvizíció és boszorkánypörök.
12. Ligeti L. (1947): A boszorkány szó etimológiájáról. (Magyar Nyelv). pp. 10-17.
13. Magyar Néprajzi Lexikon (1977): I. kötet, (Budapest).
14. Mikó E. - Wolf T. (1980): Válogatás a Magyar Rádió "Szülőföldünk" szerkesztőségének honismereti műsoraiból. (Orient Kiadó, Budapest).
15. Pócs É. (1983): Gondolatok a magyarországi boszorkányperek néprajzi vizsgálatához. Ethnographia. (Budapest).
16. Reizner J. (1899): Szeged története I. kötet. (Szeged).
17. Révai Nagy Lexikon (1998): Digitális CD-ROM, 1. CD-ROM: III. kötet pp. 610-611. (Cyberstone Entertainment CD-ROM Fejlesztő és Kiadó Kft).
18. Róheim G. (1925): Magyar néphit és népszokások. (Budapest).
19. Schram F. (1970): Magyarországi boszorkányperek 1529-1768. I-II. kötet. (Akadémiai Kiadó). pp. 461-466., 472-483., 511-518.
20. Tanulmányok Tolna megye történetéből XI. kötet (1987): Szilágyi M. Boszorkányperek Tolna megyében. (Tolna Megyei Levéltár. Szekszárd). pp. 437-511.

dr. Hetényi István:

Egy élet a Duna mentén

(IV. rész)

Szokatlan volt a munka. A nagy kazlakról először le kellett lapátolni a havat. December első hetében beindult a traktor, duruzsolt a cséplőgép, gyűlt a nedves búza a zsákokba.

A cséplőgép körül orosz öregemberek meg vegyesen öreg és fiatalabb asszonyok, lányok ténferegtek. Bámultak minket, aztán szóba elegyedtek velünk.

Elkezdődött az aranygyűrűk árusítása, tojásért, kenyérért meg tejért. A gyűrűket rézcsőből Tomasovszky János a nyírségi tanító vágta le, esztergályozta, simította formásra. Előző nap késő estig dörzsölgettük, fényesítettük a durva anyagból készült köpeny ujján. Csak bámultam ennek az embernek az ügyességét. Éveken át gyűjtögette a kerekeket, szíjat, vasakat, mindenféle alkatrészeket, amelyekből összeállított egy lábbal hajtható eszterga gépet. Azzal gyártotta a rézcsőből leszabott gyűrűket, mi meg dörzsöltük, csiszoltuk, amíg ki nem fényesedtek, akár az arany.

Vették is ám az enyhén szólva szegényesen öltözött lányok, bárnisnyák. Nem törődtek azzal, hogy mindegyik gyűrű azonos méretű volt. Fő, hogy fénylett. Eszükbe sem jutott, hogy nem mind arany, ami fénylik.

Egy hét múlva ismét összejöttek a kolhozban, ahol éppen vöröshagymát válogattunk a pincében. Az asszonyok most meg az kiabálták, hogy - Nyet zoloto! Nyet zoloto! Szóval, hogy nem arany! Követelték vissza azt, amit érte adtak. Ezúttal Major Miska főhadnagy, aki jól beszélt oroszul, veszekedett velük: - Nem szégyenlik magukat, aranygyűrűt akarnak fél kiló kenyérért, vagy egy kis lángosért, fél liter tejért? A tojásról elfeledkezett.

A barisnyák addig zajongtak, kiáltoztak összevissza, míg az örök el nem zavarták őket.

Másnap bejöttek a stábra, ott folytatták. A sánta ezredes igyekezett csillapítani őket. Nagy nehezen elmentek. Lassan megnyugodtak a kedélyek. Útközben, hazafelé lecsillapodtak. Elkezdtek énekelni lágy, szomorkás dallamokat. Ha ketten voltak, már csodálatosan terceltek, érzékük volt hozzá. Különösen szép volt, hogy csoportosan énekeltek.

Azzal ért véget a dolog, hogy ebből a kolhozból is kiiltottak bennünket. Nem okozott nagyobb izgalmat, mert már erősen fújdogáltak a Volga felől az őszi szelek, felhős, lehangelő volt minden a világon. Különben is azzal voltunk elfoglalva, hogy mikor megyünk haza.

Egy hét múlva jött a prikáz, hogy át kell költözni az Oranki nagy lágerbe. Sorakoztunk, megszámoztak bennünket, letalpaltuk a hat kilométert. Mentünk befelé. A kapunál menetközben megszámozt bennünket egy mlacsi lityenant (hadnagy), már bent is voltunk a főtéren.

Mindenki elfoglalta a szokott helyét. Jött a parancs, holnap délelőtt poloskairtás!

A deszkaágyakat szét kellett szedni, minden elmozdítható deszkadarabot le kellett vinni az udvarra. Hatalmas üstökben forrt, gőzölgött a víz. Bele kellett sülyeszteni a deszkákat, egy rongy darabbal le kellett sikálni róluk a döglött poloskákat, melyek aztán ott úsztak vastagon a víz tetején. A nedves deszkákat egymásnak kellett állítgatni, hogy száradjanak. De még késő délután is csöpögött róluk a víz. Be kellett vinni a korpuszba és helyre kellett rakni a fekhelyeket. Közben a falakon ide-oda mozogtak lassan lomhán az életben maradt poloskák.

Inkább kellett volna tetvetleníteni, mert sok volt a tetű, és nagyobb veszélyt jelentettek, mint a poloskák.

A rongydarabok, amikkel lemostuk a deszkákat, eltűntek. Ott száradtak az ágyak alatt, mert a WC-papír hiányában nagy szükség volt rájuk nagydolog esetén. A három méter mély, két méter széles latrinától bűzlött a láger egy része, de az töményen. Mindenkinél úgyszólván általános volt a hasmenés, amit ukránkának hívtak, sorba kellett állni a latrinánál, többnyire a németek után, mert először ők ebédeltek. Nagy, vörös képpel ott guggoltak, kapaszkodtak a lécben, és harsányan köszöntöttek egymást: Mahlzeit! Mahlzeit! - Jó étvágyat! Jó étvágyat! -

Az egyoldalú táplálkozás és a vitaminhiány erősen meglátszott, sok volt a disztrófiás beteg. Kínos érzés volt, hogy két éve nem kaptunk zöldségfélét, gyümölcsöt. Volt úgy, hogy változatosságot jelentettek a "bánatos szemű" kis, mutatóujnyi tengeri halak. Nagy fahordókból marékszám szedték ki őket, és osztották csak úgy szemre. A halakkal együtt adták a rájuk tapadt tengeri moszatokat. Nyersen lehetett enni a sós apró halakat. - A moszatot nem szerettem, vitamin ide, vitamin oda.

Ritkaságszámba ment, amikor krumplicsüret kaptunk. Kis adagot, de finom volt, amerikai vajjal készítették.

Én kétféle édességet találtam ki. Egyik a vajás vanília névre hallgatott: kamillavirágot cukorral és vajjal összekeverve kentem rá a kenyérré. Ha puha volt a kenyér, akkor tortának képzeltem.

A másik egyszerűbb volt. Nagy ritkán hozzájutottunk uborkához. Receptje: Hosszában három szeletre leszelni, cukorral meghinteni. Ez helyettesítette a dinnyét, de csak erősen leegyszerűsített képzeletben.

Vitaminforrás volt olykor egy-egy fokhagyma zöldje, kis darabkákra vágva vajás kenyéren. Ennyi volt a vitamin, meg ősszel a pirosra érett vadrózsabogyó, a hecsedli. Kelemen, a patikus és dr. Bordás orvos százados szedték szorgalmasan.

Időnként összehívtak bennünket gyűlésre. Ment a politikai szöveg. Minket azonban nem érdeket, állandóan közbekiabálták:

- Mikor megyünk haza? Ilyenkor rövid volt a válasz: Szkoro.

- De mikor lesz az?

Egy ruszki politikai tiszt, kapitány szerint az idei év, 1946 végéig.

Kelemen Pista, a patikus nem várta meg. Megszökött. Két hét múlva elfogták, véresre verve vonszolták az esti létszámellenőrzésre felsorakozott hadifoglyok előtt. Sajnáltuk. Elment a kedvünk még a szökés gondolatától is.

Pedig elmúlt már karácsony is. Ácsorogtunk egy kivágott nagy fenyő körül. Erőltettük a Mennyből az angyalt, meg a csordapásztorokat. Nem ment. Beszélgettek vagy mogorván néztek maguk elé a forgalomból kivont emberek. Végül elénekeltük azt a hadifogoly dalt, amelyet sehol máshol nem ismertek, én is ott hallottam először:

*A téli éjben száz csillag ragyog,
de azok nem azok a csillagok,
a fényük búsan ég az éjszakában,
én egykor más csillagok alatt álltam.
A sóhaj száll, a szél vele sóhajt
egy mindig fájó, régi, régi dalt,
az emlék zörget, szívem ajtaján,
a téli éjben sír az én anyám.*

*Az emlék gyakran játszik itt velem,
és merengek a hazug fényeken.
Hogy mikor nézhetek a két szemedbe,
ezen sóvárgok mindig éjjelente.
A sóhaj száll, a szél vele sóhajt
egy mindig fájó, régi, régi dalt,
arcomba vág a fagyos doni szél
és együtt sírunk, Isten tudja, mért?*

Arató Béla hadnagy, a kultúros egy kosárban hozott néhány könyvet. Serkentett bennünket az olvasásra. A könyveket a stábról hozta. Választék: Illés Béla: Honfoglalás, Gergely Sándor három történelmi regénye, Sztálin: A leninizmus kérdései, Empirikritiorizmus, Lenin könyvek. És hogy került a kosárba Knut Hamsun: Az anyaföld kincse? Nem tudom, de lecsaptam rá. Buzgón olvastam egészen Szilveszterig.

Alig vártam, hogy enyhüljön a fagy, és mehessünk az erdőbe fát vágni, fűrészelni, gallyazni, húzni-vonni a magasra megrakott szánkókat a fagyos erdei utakon. Később - tavasz felé - a kellesténél mindig többen jelentkeztünk a csalánszedő brigádba is. Csipett, csipett az ócska, lyukas kesztyűkön át, cipeltük a degeszre tömött zsákokat, de jó volt. Szép volt a tavaszi fényektől sugaras ég, és ahogy cirógatta durva, szakálás arcunkat a friss, tavaszi szél.

Áprilistól élénkült a kulturális élet. Nemzetiségi esteket szerveztek, de csak a román és a magyar hadifoglyok. Cédulákon hirdették, hogy mikor. De csak egészen rövid ideig, mert a cédulák eltűntek, cigaretta papírokká változtak.

A főtér sarkán fából készült kis színpadon Kovács Béla és Nagy Károly rendezték a Magyar estet. Voltak szép zeneszámok, a stábról kapott hegedűn, zongorán, még operarészletek is. Böle Jóska százados iváncsai ugrós táncot járt, Tomasovszky János nyírségi botos táncot.

Haragos Jóska elénekelt: Mondd meg, hogy imádom a pesti nőket, meg hogy A nő szívét ki ismeri. Én elénekelttem a műnépdalt: Az én falumban.

*Az én falumban nincsenek virágok,
az én falum oly szomorú világ,
és mégis, mégis, mindig oda vágyok,
mint egy szerelmes kisdíák,
mint egy szerelmes kisdíák.*

*Az én falumban nincsen úri népség,
ott minden háznak zsúp a fedele,
de mégis, mégis ott virul a szépség,
mert ott ismerkedtem meg vele,
ott ismerkedtem meg vele.*

*Ott láttam őt, először a felvégen
Ott fordult velem egyet a világ,
s az én szegény falum azóta nékem
csupa virág... Csupa, csupa virág,
csupa virág...*

Voltak még operarészletek és modern táncszámok meglepően jó zenekísérettel.

A németek unták, a románoknak tetszett. A lágerparancsnok is tapsolt.

A románok elhatározták, hogy túltesznek rajtunk. Operettet mutatnak be. Primavera címmel.

Volt ritkán mozielőadás is.

Másnap korán reggel derékban meghajolva csoportosan jöttek-mentek, le-lenyúltak a földre a hadifoglyok, szedték fel a földről a csikkeket. Mert a dohányzás az nagy, káros szenvedély, és a csikkszedők között nem volt rendfokozat szerinti különbség.

Nagy mozgolódás volt a lágerban, amikor egy civil csoport érkezett. Gallyas Feri tájékoztatott arról, hogy nemzetközi tábor létesül a lágeren belül.

Németek elől menekülő spanyolokat, franciákat és más nációbelieket összefogtak Berlinben az oroszok. Kivitték őket ebbe a Moszkvához közel lévő lágerba. Két üres fa barakképületbe helyezték el külön a férfiakat, külön a nőket. Megtudtuk, hogy köztük van Hofmann úr, az utolsó berlini magyar nagykövét és Lorz Tibor követségi titkár is. A románok lázba jöttek, amikor meghallották, hogy a női barakkban van egy igazi spanyol színésznő, Amparo Fernandez a neve, román típusú, hegyes, faros, fekete hullámos haja válláig ér.

Bejelentették a stábon, hogy egy operettet akarnak előadni, de a láger színpadán. A sánta orosz ezredes, a parancsnok hozzájárult ahhoz, hogy a spanyol színésznő szerepeljen a román hadifoglyokkal együtt.

Közben nagy titkolózás közepette egy kis német tisztből álló hadifogoly-csoport is érkezett. Elegánsak voltak. Csupa tábornok. Gallyas Feritől tudtuk meg, hogy sztálingrádi hadifoglyok érkeztek. wehrmachtos tábornokok. Parancsnokuk Paulus tábornagy volt, akit Moszkvában őriztek.

Csak tisztos távolból nézhettük őket, miközben bokáig érő gatyában napoztunk.

Egy hónap múlva elvitték őket.

Nagyobb szenzációt keltett és nagy sikert aratott a román operettbemutató. Tele volt a főtér. Bámulták a színpadon az eleven nőt, aki szép volt, remek a hangja és jól táncolt. Az operettbe becsempészték a Hajmási Péter, hajmási Pál dalos táncbetétet. Tapsoltak, kiabáltak, fűtültek a románok, amikor egy villanásnyira kivillant a művésznő pici fehér bugyija. Ordították: bisz! bisz! - vissza! vissza!

Akkor már két hete, hogy a pékségben dolgoztam, harmadmagammal, hat román pék-hadifogollyal együtt. A románok elhatározták, hogy egy napi kenyér vaj és cukor adagjukat felajánlják a művésznőnek. Mi hárman magyarok ezzel nem értettünk egyet. Nehezükre esett a románoknak. Hangoztatták, hogy nem vagyunk kultúremberek. Hetekig alig álltak szóba velünk.

Még jobban megharagudtak ránk azért, mert az új magyar faliújságon megjelent egy cikkem, feleletként a román faliújságon olvasható román-magyar barátság című írásra. Nem tetszett nekik, hogy mi népszavazást követeltünk annak eldöntésére, hogy Erdély kié legyen, magyaroké-e, vagy a románoké?

A falumbeli Burlovics Jancsi juttatott be a pékségbe. Rettenő sok volt a munka, de korlátlanul ihattuk a kvászt, süttünk magunknak kirostált lisztből kenyeret, összebarátkoztunk a románokkal. Tele ehettem magamat kenyérral, úgy, hogy az adagomat vagy odaadtam valakinek, vagy amit óriási szerencsének tartottam, hogy egy heti adagoméért vettem Tigrú kapitánytól egy 100 ezer pengős bankót. Vadonatúj pénz volt. Nagy terveim voltak vele, persze, ha hazamegyünk.

Végre az a nap is elérkezett. Név szerint szólítottak bennünket. Nagyon izgultam, mert orosz ABC szerint a végén hangzott el a nevem. Moszkvában nyitott ajtajú tehervagon ajtajából néztük a Zsukov marsall tiszteletére rendezett tűzijátékot.

Két hétig tartott az út Máramarosszigetig, nyitható ajtajú marhavagonban. Nyolc nap múlva búcsúztatott bennünket a kopott, 48-as egyenruhába bújtatott magyar katonazenekar. Záhonyán átjutattak bennünket az orosz vámósok. Dugdostam a százezrest egészen Debrecenig. Sírtunk, neveltünk. Kimondhatatlanul jó érzés volt, szabad embernek lenni magyar földön.

Debrecen. Fürdő. Adatok felvétele. Ellenőrzés. Babgulyás. Kollégiumi elhelyezés. Egészségügyi vizsgálat, igazolás arról, hogy hadifogságból érkezünk haza, orvosi papír, amit odahaza egy héten át kellett a helyi orvossal aláíratni.

A pályaudvaron talákoztam Sárközi Sanyival, volt polgárista osztálytársammal és menyasszonyával. Vámos volt. Meghívott a restibe. Belémdiktált egy féldeci rumot, utána egy korsó sört.

Nagy óvatosan eldicsekedtem a vadonatúj százezres bankóval. Sanyi zsebébe nyúlt, egy marékra való apró pénzt vett elő.

- Idenézz! Ez most a pénz!

Néztem, forgattam. Megkérdeztem - ezzel a papírpénzzel meg mit csináljak? Sanyi megmondta, de én nem ezt tettem.

Fölszálltam a pesti vonatra. A hirtelen megivott alkohol munkálkodott bennem. Forgott velem a világ. Néztem kifelé. Aztán lehúztam az ablakot. Összetéptem a százezer pengőst és kiszórtam az ablakon. Vitte, vitte a szél. Az utasok meg zúgolódtak: - Húzza föl már az ablakot! Hideg van.

Ezerkilencszáznegyvenhét október 3-án, mint mindig, a Nyugati pályaudvaron nagy volt a mozgás. A váróteremben egy transzparens lógott kókadtan, porosan. Rajta pirosbetűs felirat: KÖSZÖNTJÜK A HAZATÉRŐ HADIFOGLYOKAT! Poros Rákosi képek alatt kavargó tömeg.

Nagy bográcsban főzték a babgulyást. Fehér kötényes asszonyok terítettek egy hosszú asztal mellett. Böle Jóska belémkarolt. Gyere velem mihozzánk, holnap reggel utazol tovább, ne bókálssz itt a pesti éjszakában. Bekanalaztuk a babgulyást, átvettük a 20 Forint hazatérési segélyt.

Fölszálltunk a villamosra. Gyalog mentünk át a fából ácsolt Kossuth hídon. Sok volt még a kiégett, romos ház, az utcák sötétek voltak.

De a Duna! Maga volt a végtelenség, a nyugalom, ahogy szikrázva tükrözte vissza a hiányos parti fényeket.

Bőléknél úgy fogadtak, mintha második gyermekük is jött volna haza, aki már nem élt. A Várban halt meg az ostrom alatt. Akkor szerettek meg igazán, amikor Jóska elmesélte, mennyi cigarettát, kenyeret kapott tőlem, meg hogy együtt gyártottuk a nyírfakéreg dobozokat. Fürdő után adtak inget, nyakkendő meg zoknit. Lehúztam a szakállamat. Német pilóta zubbonyban, tiszta ingben, nyakkendősen, ruszki nadrágban, lengyel csizmában, fejemen Jóska katonasapkájával borzasztó elegánsnak éreztem magamat, ahogy ballagtunk a Déli pályaudvarra. Sok helyen a házakon fekete betűkkel emlékeztetett a háborúra a felirat: Proverano, min net! Megvizsgálva, akna nincs!

Öröm, szomorúság fogadott Erzsiben. Nagymamám meghalt.

Az ostrom alatt házukban volt a németeknek, utána az oroszoknak a tábori konyhája. A konyha gerendáin vastagon volt a zsíros korom, a falakon is szürke, fekete nyomokat hagyott a konyha füstje. A régi tűzhely helyett egy ócska csiparhelt szomorkodott a konyha sarkában. A szobából egy asztal, és az én heverőm hiányzott. A szekrényből az oroszok elhordták mind a négyünknek a köpenyét, kimenő ruházatát és a két kardot bojtostól. Erre lecsaptak az oroszok. Harsány Sto, arzenál? - kiabálásokkal. Apámat falhoz állították, fenyegették azzal, hogy lelövik. A szomszédok kézzel lábbal megmagyarázták, hogy nem fegyverraktár van a házban, hanem négy klapci holmija, akik mind a négyen katonák. Partinázok?! Nyet! Front! A ruszkiak összecsomagolták a kincstári holmit. Elvitték. Csak a kardot sajnáltam.

Apám, anyám a háborús évek alatt megöregedtek, a szomorúság szürkéségébe valami halvány kis fényt gyújtott az, hogy hazatértem, életben vagyok. Bátyámnak korábban sikerült hazakerülni a doni frontról. Jóska öcsém egy postovaja kartocskán értesített arról, hogy a Krím félszigeten van hadifogoly táborban, és hogy milyen csodálatosan szép a tenger, meg a pálmafák.

A kisebbik öcsköstől Bécsből érkezett egy tábori lap, az amcsiknál hadifogoly. Az meg milyen lehet? Arról nem írt. János bátyám élete békés mederben folydogált. Megnősült, Nagyvenyimen élnek, ott dolgozik az olajgyárban. Van egy kislányuk, most kezd lábra állni a járókában.

Elhatároztam, hogy visszaszerzem a tűzhelyet, meg a heverőt.

A tűzhelyre a Rába patakánál akadtam rá egy kis házban. Szó nélkül visszaadták, még segítettek is hazahozni. Mondták, hogy az orosz katonák hozták a lóért, amit elvittek tőlük. Az utcánkban egyik ismerős házból hazakerült a heverőm is.

- Mit főzök, kisfiam? - kérdezte anyám.

- Mákosléteztát.

Főzött is egy nagy lábassal. Én meg ettem, ettem, ettem a régóta áhított csemegét. Utána lefeküdtem, forgolódtam a heverőn, nyomta a gyomromat a rengeteg tészta, aztán csak jól megfeküdte a gyomromat. Sikerült megutálni a mákosléteztát.

Fölkeltem. Lesétáltam a Dunához. Szeptemberi bággyadt fények úsztak el a vízen. A rudakra akasztott halászhálóok távolról olyanok voltak, akár a függönyök, száradtak a víz felett a part felé suhanó enyhe szélben. Gidres gödrös úton mentem a kápolna felé. A tótlíki dombokról le lehetett látni a Dunára, melynek acélkék vize olyan tiszta volt, hogy inni, főzni, mosni kannákban hordták haza. A többnyire nádtetős vertfalú házak előtt lassan rozsdásodtak a virágok szirmai. A komp a Duna közepén szelte a vizet Szigetújfalú felé. Az északi kanyarból kibukkant egy lomha teherhajó. Ahogy közelebb ért, láttam, hogy osztrák hajó, négy uszályt vontatott.

A házak lassan elmaradtak mögöttem. A magas domb közepe táján romokban állt az öreg búcsújáró kápolna, melynek alján kristálytisza patak csordogált csodatevő vizével. Abból ittak a búcsúsok.

A magas tetőn ott állt az obeliszk, melyet Ybl Miklós tervezett az Eötvös család sírboltja mellé. A kriptán rajta volt a beton tető. De a nagy politikus, költő, író és gondolkodó reménye, hogy "a sír nyugalmat ad" nem vált valóra. Deimel Jancsi mesélte, hogy a háború alatt a németek feldúlták a kriptát, kivitték a díszes koporsókat, kiforgatták, a csontokat szét-szórták. A kriptában védelemre rendezkedtek be. Időnként felmentek a tüzelőállásba, egy-egy sorozatot átduzzantottak csak úgy a Dunán, vagy lefelé a tótlíki házak felé. Ment ez így egészen addig, amíg egy merész lövészegység fölkapaszkodott a Csöpögő felett a dombtetőre és ki nem füstölte őket. Visszavonultak - már akik tudtak - Százhalombatta irányába. A csontok napokig ott voltak a gázos, elvadult területen.

Fiatalok mentek ki és szedték össze. Koporsókba rakták és vitték vissza a kriptába. Egy kis koponyát - Eötvös Józsefét - bevitték az iskolába.

Lemosták. Rendbe tették. Hónapokig ott volt az igazgatói irodában. Nagy emberhez méltó becsben és tiszteletben tartották, könyvek között a polcon, előtte mikor milyen volt, pár szál virág.

A községtől távol eső kriptát és kápolnát biztonságosan megőrizni úgyszólván lehetetlen feladatnak bizonyult. A község vezetősége úgy határozott, hogy Eötvös József földi maradványait behozzák a faluba, és újra temetik a róla elnevezett kultúrházzal szemben lévő téren. Sírja mellett szobrot állítottak, virágokat ültettek. Egy azóta már nagyra nőtt fa szép lombkoronája árnyékolja be az emlékhelyet.

Lementem Ercsényi doktor úrhoz, és hét napon át odaadtam a hadifogoly egészségügyi papírt. Ráírta, hogy JE-LENTKEZETT, aláírta és visszaadta.

Huszonegy éves voltam, amikor bevonultam katonának Fehérvárra. Két évi kiképzés, szolgálat békében, egy év fronton, háborúban, három év hadifogság és most 27 éves vagyok. Békés viszonyok közt ilyenkor már van kialakult egyszisztencia, biztos jelen és biztos jövő. A hadifogság igénytelenné teszi az embert, megalkuvóvá, mindenbe beletörődővé. Mit kezdjek kettétört életemmel? Nagyon, nagyon távolból pislákol csak egy icipici remény. El kell kezdeni! Meg kell próbálni! Csakazért is!

Igyekeztem körbejárni, felkutatni gyermekkorom színterét, Ercsit. A háború nyomai lépten nyomon kiütköztek. A templom tornyát már kijavították. De a toronyóra mutatói csüggedten lógtak alá. Nem mutatták az időt. Egy harang volt csak, amelyet meg lehetett húzni déltájban. Gabelics bácsi az öreg rác sekrestyés, amikor megcibálva a harangkötelet el-kongatta a tizenkettőt, akkor volt dél. Kinek számítottak a percek?

A hajóállomástól a Piac téren át ballagtam fölfelé a Templom utcán. Kialakult bennem egy kép, milyen is

ERCSI

*Ismerősöm alig néhány ember.
a táj is más. Minden változik.
Mások a házak, boltok, utcák.
Bizony már régen jártam itt.*

*Bizony már régen jártam itt,
hol mezítlábas léptem csattogott.
Fociztunk, csigáztunk, a templomtéren
játszottunk ipi-apacsot.*

*Játszottunk ipi-apacsot.
Hogy is volt? Elfeledtem.
Azóta hányszor kelt a nap,
s táncolt a hold felettem?*

*Táncolt a vén hold felettem.
Szikráztak, hulltak csillagok.
Ritkult hajam a szél cibálja.
A Duna parton ballagok.*

*A Duna parton ballagok.
Cirógat langyos, lenge szél.
Lombsuttogás, hullámok nesze
tünt ifjúságomról mesél.*

*Tünt ifjúságomról mesél.
Tovaszállt észrevétlen.
Akartam nagyot, s lettem végül
csak játékszer a sors kezében.*

*Jatékszer a sors kezében.
Hol erre vetett, hol arra dobott.
Elöttem épülő világ,
mögöttem háborús romok.*

*Emlékek, füst, korom, romok,
holtak, rokkantak intenek.
Ti élők! Őrizzétek a Békét!
Szeretni kell az életet!*

*Szeretni kell az életet,
mert egyetlen, csodás, örök!
Meg kell találni, mi jó és szép
a múlt és jövő között.*

*Múlt és jövő között,
Szeressük egymást, míg lehet,
hisz az életünk úgy tűnik el
akár a szellő, ellebeg.*

*Akár a szellő, ellebeg,
akár a hullám a vízen
Ismerősöm alig néhány ember,
lassan nem ismer senkisémet.*

*Ismerősöm alig néhány ember.
A táj is más. A fák óriások.
Elfeledték, ki egyet ültetett
közülük, azt a kisdíákot.*

*A kisdíákot én is elfeledtem,
de nem mezítlábas voltomat,
a tótlíkiak sötét nyomorát,
a szegénységet, elnyűtt rongyokat.*

*A szegénységet, elnyűtt rongyokat.
magamba zárva hordozom.
Mint új világ derűs, tiszta fénye
átsüt a nap az őszi lombokon.*

Egy szó, mint száz, más Ercsi. Másak az emberek, csak én tudtam lassan változni. Zavarban voltam, ha egy csinos lány szembejött velem, nem mertem még köszönni sem neki, úgy tettem, mintha észre sem vettem volna.

Mindig, mindenben szerettem a szépet.

Eszembe jutott a strand a Duna parton, Vica-Buca, két hosszúlábú, formás szépség a Brunner villából, az opera világhírű mesterének csodaszép unokája, Rossini Klára, és még sokan mások.

Szokni kellett a szabadságot.

Hátra fordultam időnként, nincs-e mögöttem az ő, nyakában a géppisztollyal? Hát nem volt.

Mit mondjak? Nem hiányzott.

Békés mederbe terelődött az életem. Megváltozott körülmények között.

Mit tudok írni róla?

Éltem. (és ebbe más is belehalt már... József Attila)

Éltem, Ercsiben, Rácalmásán,

Dunaújvárosban és Pakson.

Végig a Duna mentén.
Innét is, onnét is egy-egy villanás ... arról, hogy milyenek voltak.

AZOK A RÁCALMÁSI NYARAK

*Poros úton szekér dőcög,
lassan, tempósan halad.
Szikrázó fényben szállnak el
azok a rácalmási nyarak.*

*Túl a nádason Kis Duna,
halkan csobbanó neszek.
Mini-helikopter, szitakötő
suhánva száll a víz felett.*

*A duzloki dombok alján
lucernát kaszál egy legény.
Valami nyári ragyogás
csillog a kaszája hegyén.*

*Domboldalon tömött fűrtök
bújnak a levelek alatt.
Pincék előtt mossák már
a hordókat és kádakat.*

*Ártézin túl népes a strand.
Csodás. bronzbarna testek.
Csobban a víz, a vén sziget
rejt csókokat, rejt szerelmet.*

*Múltba hullt a régi templom,
múltba hulltak régi házak,
régi boltok. Rázza a szél
a nagyranőtt öreg fákat.*

*Kis falu volt, kicsiny kertek,
lovak, tehén, disznó száz.
kavargó porban ment a csorda,
s túlkölt vadul a kanász.*

*Ti régi, zörgő, vén napok
ragyogjatok fel néha még!
Emlékeim, ragyogjatok fel,
hisz minden, minden semmiség!*

*Ez a semmiség legtöbb nekem,
amíg az óra körbejár,
negyedóra tél, tavasz, ősz,
s negyedóra csak a nyár.*

*Poros úton dőcög, dőcög
a vén szekér, míg tempósan halad
saroglyában velem szállnak el
azok a rácalmási nyarak.*

Negyven évig éltem Dunaújvárosban, ahol oly csodaszép a Duna part. Egy új városban, ahova mindenki valahonnan úgy érkezett, ismeretlen ismerősök között gyakran éreztem

KÖZTETEK BOTORKÁLOK

*Jövök megyek porban, gázban, füstben,
hol vastraverzek, kohók, daruk közt
szikrázik, fortyog, nyersvas, salak,
az acélt lemezzé nyújtják hengerek,
botorkálok közöttetek, emberek.*

*Botorkálok pékek között
a kenyérillatú sütőüzemben,
vagy ahol cipőt, ruhát, kelmét
gyártanak, s varrnak ingeket,
botorkálok közöttetek, emberek.*

*Jövök megyek, ahol panelokat
kapnak föl, s raknak helyre toronydaruk,
hol aszfaltoznak, készül az út,
ahol építenek, dolgoznak termelnek,
botorkálok közöttetek, emberek.*

*Botorkálok bölcsődékben, óvodákban,
kórházi műtőkben, múzeum csodái között,
boltban, piacon, hol mindig csak veszek,
botorkálok közöttetek, emberek.*

*Jövök megyek pályaudvarokon,
honnét vasutasok, buszvezetők, pilóták
visznek-hoznak, oda-vissza
bejárva közeli, s távol földeket,
botorkálok közöttetek, emberek.*

*Hol palántáznak, vetnek, aratnak,
szüretelnek, szedik a krumplit,
zizeg a kukoricalevél,
havas udvaron disznót perzselnek,
botorkálok közöttetek, emberek.*

*Botorkálok közöttetek,
szerszámom agyam és szívem.
Míg élek, értetek alkot és dobog,
úgy érzem, mégis adósotok vagyok,
alázattal, fejet hajtva
nyújtom felétek szívemet.
Másom nincs, csak ezt tudom adni.
Fogadjátok el, emberek.*

Ötödik éve élünk Pakson. Együtt van a család. Olykor szomorkás a hangulatom azért, mert a nagy, fehér házaktól messze a Duna.

De épp ez a messzeség az, ami odavonz a gesztenyefák hatalmas árnyat adó lombátra alá.

Oda, ahol a part egy szépen kialakított része sugaras nyárban a vízi színpad nézőtere.

Sokan szeretik Pakson a Duna partot, a nagy vizet, a végtelen örök, áramló nyugalmat.

Szeretik a sima víztükröt, a felhő-réseken áttörő fényeket, a partra verődő hullámok csobbanó neszt, köveket, fűfákat és a lágy suhanással elszálló sirályokat.

Szeretik a türelem eleven, néma szobrait, a parti horgászokat és a csónakokon vízenjáró halászokat. Szeretik az ünnepi sokaságot, azokat, akik a túparti révtől indulnak el, és ússzák át a Dunát, miközben a parti sétányon megtelik a levegő a halászlé fűszeres, csípős, étvágygerjesztő illatával.

De a nyár nem tart örökké. Ha Dunáról fúj a szél, sűrűsödnek a felhők a víz fölött, elnéptelenedik a parti sétány, sárgulnak majd barnulnak, hullanak a levelek.

Kezdődik a Nyár és Ősz csatája. Erről szól a:

HADIJELENTÉS

*Gesztenyefák lombsátra alatt
gyülekezik, fészeng a csapat,
hogy tüskés burkait kibontva
rontson a nyárvégi napokra.*

*Lobog a dáliák pajzsa,
kardvirág csap jobbra-balra,
hült lángszórók a pipacsok.
Fakul a nap, alig ragyog.*

*Visszavonulóban a Nyár:
Fehér zászlaja, ökörnyál
leng a barnuló táj felett:
békekötésre üzenet.*

*Bár még a dárdás darazsak
haditanácsot tartanak,
fújják a béke dallamát
a petúnia-trombiták.*

*Halványodnak már a fények.
Egy szarkaláb arra téved,
hol egy padon fekszem hanyatt,
gesztenyefák lombja alatt.*

*Csitul a Nyár s Ősz csatája,
köd hull lassan före, fára,
alábúvik szürkén a táj, -
egy gesztenye szíven talál.*

Szeretek üldögelni a Duna parton, kikötött csónakban, ülni egy lapos kövön vagy a vízmérő legalsó lépcsőjén. Így volt ez egy szerdai napon is, amikor bekövetkezett a

BALLADA

*Az este már éjbe szédült.
Untam magam,
mert a szerdai szürkéséget,
mellyel nyakon lötyyintett
csak úgy az élet.
Untam magam a borús
szürke ég alatt,
a hajót, a vizet,
az uszályokat.
Egyszer csak hirtelen
kigyúlt a hold.
Aranyhíd ívelt át a vízen.
Át kéne menni rajta,
de nem ment át rajta senki sem.*

*Ültem a vízmérő
legalsó lépcsőjén.
Odasomfordált a bánat.
Leült mellém. Ketten voltunk
tanúi a tragédiának:
Egy életunt csillag
fejést ugrott a vízbe.*

*Nem tudom, mért sírt
az angyal szegény...
Nem az ő csillaga volt,
csak az enyém.*

(Vége)

Beregnyei Miklós:

Hej halászok, halászok...

(III. rész)

Végül nézzük meg, hogyan jellemzi a paksi halásztársadalmat Széles D. Béla ügyvezető, aki négy oldalas jelentésben foglalta össze a paksi állapotot és ezt a jegyzőkönyvet 1947. március 5-én megküldte a HSZK-nak. A jegyzőkönyv fontossága miatt szó szerint idézem az anyagot:

29/1947.

Tisztelt Selejtező Bizottság

A Paks és Vidéke Halászati Szövetkezethél az egyes érdekek szerint osztályozható csoportok között, oly nagyok az ellentétek, szinte áthidalhatatlanok, úgyhogy indítva érzem magam, hogy a bizottság amúgy is nehéz feladatát megkönnyítsem és a külön-külön kihallgatott csoportok leglényegesebb kívánságait és javaslatait szükségesnek találom az áttekinthetőség megkönnyítése céljából is papírra vetve pontokba foglalni:

I. csoport

"Ide tartoznak a régi nagyhalászok, akik között van bérlő jogtulajdonos és halászsegéd egyaránt. Tagjaik vagyoniilag jól megalapozottak, (vidéki viszonylatban) megbízható és pontos fizetők.

Nélkülük a bér, halasítás és egyéb költségek befizetése illuzórikussá válna. Ez év első negyedévének bérét is csak ezek fizették be.

Rendes hálójuk, ladikjuk, bárkájuk csak nekik van. Álláspontjuk az, hogy a múltban a szövetkezet bérletét képező vízen 3 bérlő élt meg.

Vagyont egy sem szerzett. Ez a víz a kisemberek, tehát olyanok által javasolt 18 nagyhalász eltartását nem bírja el. Ezt csak felelőtlen elemek és hozzá nem értők tarthatják célszerűnek, olyanok, csak jogot akarnak, de a kötelességeikről nem akarnak tudni.

Fogalmuk sincs arról, hogy a nagyhalászoknak mily rezsijük van.

Nem tudják, hogy például egy bárkának már csak a javítása is, nem százakat, hanem ezreket felemészthet. Olyan embereknek a javaslata, a nagyhalászok számának észnélküli szaporítása, akik most havi 8 és 12 forintos adókimetés ellen is fellebbeztek. Még azt is soknak tartják, a területbért a múltban pontatlanul, s most egyáltalán nem fizették. Mint munkás is, tisztelet a kevés kivételnek, megbízhatatlanok. Összeférni legtöbbjükkel nem lehet. Beosztásuk nincs. Ha van jó fogás, jól élnek, jut szeszes italra is, ha nincs fogás, nyomorognak. Nem túlozunk ha azt állítjuk, hogy nem a régi rendszer, hanem az ő könnyelműségük oka az, hogy ma nincs semmijük.

Ezek közül a volt kishalászok közül kerültek ki azok, akik halirtók, akik nagyhálóval a másik által megkímélt kishalás ágakat meghúzták, aprószerű hálóval és a nemes halivadékok tömegeit vitték a piacra.

A kisháló használatát meg kell tiltani, mert vagy kis vagy nagy szerszámmal dolgozzon a halász. Ezeket a szerszámokat élesen el kell egymástól választani.

Mert ilyen formán a nagyhálónk amelynek az ára óriási, tönkremegy anélkül, hogy a megfelelő zsákmányt megfoghatnánk vele.

12 olyan nagyhalászunk van akiknek szerszámjuk van és fizetés szempontjából is megbízhatóak. A régi 3 bérlő helyett 12 kisember között oszlana meg a nagyhalászat.

Tervük, hogy

a dunaföldvári szakaszon 2 ladikot 12 emberrel ebből inas 4
a dunapataji szakaszon 2 ladikot 12 emberrel ebből inas 4
a paksi szakaszon 4 ladikot 21 emberrel ebből inas 8

járatnak. Az előbb említett 12 nagyhalászból a felső szakaszon 4-4, a paksi szakaszon ugyancsak 4 régi nagyhalász lenne beosztva.

Szükség lenne még 36 munkásra (segédre, halászra, napszamosra) ilyenekül elsősorban szerszámmal nem rendelkező,

volt tagtársakat vennének fel, feltéve, hogy mint munkatársak és munkaerők nem esnek kifogás alá. Meg lehetne tenni azt, hogy mint volt tagok, a többi napszámossal szemben, jobb fogás esetén esetleg egy-egy főzet halat kapnának.

Hiányos és rossz hálóval rendelkező taggal társulni nem tudunk, mert ha az olyan háló 3 hónap múlva tönkre megy, új megosztási százalékot megállapítani nehéz. Viszont az is méltánytalan lenne, hogy az aki egész télen át hálót kötött, és rendes szerszámot állított, osztozkodjék az olyanokkal, akik ezt restek voltak megtenni.

Vagyonjogi helyzetünk nem irigyelni való, bizonyítja az a körülmény, hogy évek óta nem földet de még egy ruhadarabot sem tudunk venni magunknak.

II. csoport

A kishalászokból lett, úgynevezett "nagyhalászok" a következőket adják elő: mi mint a múltban kiszorult emberek, sajnos olyan szegények vagyunk, hogy komoly nagy szerszámot készíteni nem tudunk. Nagy családunk (6-10 gyerek) eltartása is olyan feladatot rótt ránk, hogy a mindennapi kenyér előteremtése is nagy nehézségekbe ütközött. Mi családtagjainkkal jártuk a vizet és 30 méteres hálóval dolgoztunk. A nagyhalászok ezzel szemben 100 méteres hálókat használtak. Hogy lehet a kétféle háló fogási eredményét egyformának venni, hogyan lehet a kétféle háló után a bért az adót s más kiadást egyforma arányba követelni. Hogy a mi kishálónkkal elzavarjuk a nagyháló elől a halat, az neveltséges állítás, mert a vízterület oly nagy kiterjedésű, hogy azon mindig, minden halásznak jut állandóan zavartalan víz.

S ha a múltban 8 ladik járt mindegyiken 6 emberrel, tehát ebből a vízből 48 ember megélt s ezen kívül a kishalászok nagy száma is, ma is meg kell ennyi embernek élni, legfeljebb a jövedelemelosztás egészségesebb és arányosabb lesz. Jövőre, ha tűrhető esztendő lesz, mi is ott fogunk tartani, hogy a rendes nagy hálót tudunk állítani.

Ami a nemes halivadékokat illeti, hát a nagyhalászok ugyancsak szállítottak ilyen mázsaszámra, a paksi Konzervgyárba. Ezt meg lehet még ma is kétségtelenül állapítani. Nem tartjuk igazságosnak, hogy a kishalászt el akarják tiltani a kis húzóháló használatától, mert miért nem szabadna egy-egy kisebb holtágból a halat egy kis halásznak is kiszedni, miért kell azt ott hagyni a nagyhalász számára, akinek módjában van a nagy Dunán nagyhálóval többet fogni.

Kijelentik, hogy a nagyhalászok a szövetkezetet terhelő bért és összes adókat a balind ivás ideje alatt kétszeresen kifogják.

Hát hol van még az év többi napja, a kecsege, dévér, és jászivás? Amikor az ügyvezetőnknek 1 kilo halat nem akart az egyik fősvény nagyhalász adni húsvétra, ugyanakkor 8 kocsi jó halat küldött eladásra a megnevezett vidékre. Ezek örökké sírnak!

III. csoport

Kishalászok csoportja azt kívánja, hogy a kishalászok amúgy is sűrű sorait ne tegye a szövetkezet még zsúfoltabbá újdonsült (hajós stb.) kishalászokkal, mert akkor egyik sem keresi meg azt az amúgy is sovány kenyerét.

Engedjék meg a kishalászoknak is a 20-30 m-es húzóháló használatát. Ne tiltsák meg a kishalászoknak éppen azokon a helyeken a fenékhorgok lerakását, ahol a legtöbb halat lehetne fogni.

A nagyhalászok ne napszámásokat, hanem a kishalász létszámban s más tekintetben is feleslegessé váló tagokat alkalmazzzák.

A kishalászokra kivetett évi 200,- Ft bérhozzájárulás nincs arányban a nagyhalászokkal, fejenként évi cca 700 forintos bérral, mert a fogási eredmény arányok kb. úgy aránylanak egymáshoz, mit 1 az 50-hez.

Kérik Bencze Ferenc kizárását, aki gyermektelen ember és szőlőjéből, s földjei jövedelméből gondtalanul megélhet.

IV. csoport

A múlt évben tagként szereplő, de azelőtt más hivatású halászok (főként hajósok) azt kérik, ha nagyhalászok nem lehetnek, akkor vagy mint kishalászok, vagy a közönséges napszámánál jobb napibérért alkalmazzzák őket a nagyhalászok.

Idegen napszámós, addig amíg szövetkezeti tag (foglalkozás nélkül) van, ne lehessen alkalmazni.

A nagyhalászok fognak annyi halat, hogy a balindivásból játszva ki tudják, majdnem az egész évi régiójüket fizetni. A munkásokat ne zsákmányolják ki, mint a múltban.

Ha az a panaszuk, hogy a víz csak 12 nagyhalászt bír el, és a hajósokat kizárásra ítélik, zárják ki akkor Bencze Ferenc halászt is, akinek 6 holdas szőlője, szántója gondtalan megélhetést biztosítja, gyermeke nincs és már 65 éves. Zárják ki a 2

fiatal Feilt és a 2 Sipost is, mert azok sem hivatásos halászok, mert más mesterséget tanultak.

Az állástalan hajósoknak több jogcímük van a halászathoz, mert valamikor mind halászok voltak.”

Ez az összefoglaló jelentés reálisan tükrözi az 1947-es állapotokat. Erre az időszakra messze nem jellemző a Paks Monográfiájában olvasható summás vélemény: "A jó kedélyű, kedves paksi halász társadalom..."

Nem is lehettek jó kedélyűek, hiszen a hal kevés volt, a szerszámok koptak, pótlásuk nagy nehézségekbe ütközött. Viszont ez volt talán a kisebbik baj, a nagyobb a társadalmi különbségek, a község társadalmi hierarchiájában bekövetkezett gyors változás, mely egy bokorba sorolta a volt bérlőt a nagy és a kishalással. Ez okozta az igazán nagy feszültséget, mely vibrált a Duna vizén, a csónakban és a kocsmában is. A halászati szövetkezetek szervezése idején – 1945 – 47-ben – lényegében ugyanazok a folyamatok játszódtak le, mint később a nagyüzemi mezőgazdaság megszervezésekor.

Nehéz volt az egyéni érdeket egyeztetni a közérdekkel és főleg azt belátni: a jövő a közös gazdaság, a szövetkezet.

Kanyarodjunk vissza 1947 márciusához, hiszen ez a hónap igen fontos a szövetkezet történetében, mert ekkor kellett minden előkészületet megtenni az április 16-i rendkívüli közgyűlés jó előkészítéséhez. A sok és szerteágazó munkából – eseményekből néhányat említek csak meg, mely jegyzőkönyvileg is dokumentált.

Ebben a hónapban érkezik a szövetkezetekhez a budapesti központtól két körlevél, mely a szövetkezetekre kivetett forgalmi adók fizetési kötelezettségeivel foglalkozik.

Ezekre válaszol az ügyvezető igazgató – Széles D. Béla – mely válasz igen fontos a szövetkezet megalakulásának időpontját kutatók szemszögéből. A 28/1947. számú, 1947. március 5-én kelt levél ide vonatkozó passzusa így szól:

"A forint mérleg ismertetése tárgyában kiadott 144. és 153. sz. körlevelünkre válaszolva tisztelettel jelentem, hogy ránk ez a rendelet egyenlőre talán még nem vonatkozhatik, mert nem csak a múlt évben, de mai nap sem vagyunk még szövetkezet, a régi halászok felszerelésüket még nem leltározták, mert a térítés és a részesedési százalék mérvében még mai napig sem tudtak megegyezni. Rigler felügyelő úr e hétre jelezte kiszállását, vele szeretném ezt az ügyet dűlőre vinni, mely ha sikerül, jelentésemet azonnal meg fogom tenni."

Ezek szerint, jogilag még nem tekintik magukat szövetkezetnek, ennek kimondását, mint majd látni fogjuk, a rendkívüli közgyűlésen teszik meg.

A megélhetésért való küzdelemben kevés idő jut például a község közügyeiben való részvételre. Erre utal Isgum Ferenc elnöknek a községi Szabadművelődési Tanácshoz írt levele. Ugyanis 1947. március 10-én a Szabadművelődési Tanács levlében tudatja az elnökkel, miszerint március 8-án alakultak meg, és őt, mint a Halászok Szabad Szakszervezete képviselőjét, tagjai közé választotta. Ezzel egyidőben a következő rendezvényükre egy előadás megtartására kérte fel Isgum Ferencet az SZT. elnöke.

Csernyánszky István járási főjegyzőnek Isgum Ferenc ezt a válasz levelet küldi:

"A 48/1947. sz. felhívására értesítem, hogy a megtisztelő tanácstagságot köszönöm, de előadás tartását sajnos éjjel-nappali elfoglaltságom miatt nem vállalhatom. A szövetkezetnek csak ideiglenes elnöke vagyok. Pár héten belül eldől az elnökség kérdése, úgyszintén a szakszervezeti megbízott személyét is kijelölik, szíveskedjen annak idején az új megbízottakkal érintkezni."

Közben folyik a volt elnök sikkasztási ügye, az Országos Halászati Felügyelőségről (HF) Rigler Rudolf halászati felügyelő, a Halászati Szövetkezeti Központ (HSZK) részéről Erdős Károly revizor meghallgatják id. Feil Ferencet, aki azzal védekezik, hogy nem elsikkasztotta, hanem kölcsön vette a hiányzó pénzt. A revizorok haza küldik a pénzért, de Feil Ferenc nem jön vissza, egy ismerőse lakásán próbál elbújni. Végül a 40/1947. sz. feljelentést elküldik Dr. Grosch József ügyvédnek, hogy sikkasztás miatt indítson eljárást és a 2.050 Ft kárt hajtassa be.

Még mindig nem tisztázódott az ügyvezető elnök fizetése, pedig a központ értesítette a szövetkezetet, hogy fizetni kell az ügyvezetőnek, minimum egy nagyhalásznak járó összeget. Így védekezik a HSZK-hoz írt levelében Isgum Ferenc:

"Ügyvezetőnk tiszteletdíjára vonatkozó átiratára tisztelettel értesítjük, hogy az abban foglaltakat az igazgatósági tagok valamennyi tagja kötelezően tudomásul vette, de miután attól tartunk, hogy a kisemberek nagyobb része nem akarja elismerni azt, hogy az adminisztrátori munkát szakszerűen és ingyen senki sem végzi el.

A kérdést azért nem tartottuk időszerűnek, mert a hosszú tél miatt embereink anyagilag rosszul állnak.

A nagyhalász átlag keresetének egyszerűsítését ügyvezetőnknek megszavazzuk."

Ilyen a hangulat a rendkívüli közgyűlés előtt. A vezetőség hivatalosan is bejelenti a Járási Rendőrkapitányságnak a közgyűlés idejét és kéri a segítséget:

"Fent jeyzett szövetkezet nevében tisztelettel bejelentjük, hogy f. hó 16-án, azaz szerdán délelőtt 9 órakor a Duna utcá-

ban lévő Resch-féle vendéglőben szövetkezetünk rendkívüli közgyűlést tart, amelyen a földművelésügyi minisztérium ki- küldöttjein kívül a FÉKOSZ halász csoport főtítkára is részt vesz. Miután a közgyűlés egyik fontos tárgypontja a tagok selej- tezése s mivel ezzel kapcsolatban esetleg viharosabb jelenetekre lehet számítani, tisztelettel kérjük szíveskedjenek 2 em- bert a gyűlés zavartalan lefolyásának biztosítására küldeni.”

A rendőrséggel szinte napi kapcsolatban vannak a sok orvhalász miatt is. Feljelentést tesznek ismeretlen robbantók ellen, akik Húsvét előtt több nagyerejű robbantást hajtottak végre Ordas magasságában. A Duna-parthoz érve tetteseket nem ta- láltak “de a vizet a halak tömegeinek hullája borította”. A gyanúsítottak:

Csapai Sándor
Szűcs János
Kis Pál ordasi lakosok.

A nagy halhiányról beszél mindenki, keresik az okát, erről beszélgetnek éjjel-nappal, majd találnak egy megfelelőnek lát- szó magyarázatot. Vízszennyezés miatt feljelentik a dunaföldvári Kendergyárat a Halélettani és Szennyvízvizsgáló Intézet- nél. Érveiket így adják elő:

“Valamikor a Paks és környéki Duna halban gazdag víznek számított. Amióta Dunaföldváron Kenderfeldolgozó gyár műkö- dik, vizünk ponty- de különösen annak ragadózójának (nálunk balind néven ismerik a halászok) állománya feltűnően meg- csappant. Nem kétséges, hogy ebben a kendergyár mérgező hatású szennyvizének igen nagy része van. A Duna vize a gyár környékén feketéllik, azon a részen a víz mint mondják: “döglött”, hal nem mozdul. Szerény véleményünk szerint kár- tékony a gyár szennyvize, mert Dunaföldvár alatt cca 3 km-nyire van az ön halak ivóhelye, ha a szennyvíz a nagy halaknak nem is árt közvetlenül, csak elúzi, de az ikráknak és apró érzékeny ivadékhalacsákban feltétlen nagy kárt tesz. E feltevés- sünket bizonyítja az is, hogy míg Paks alatt lévő Gerjen községben és attól lejjebb, valamint Dunaföldvár feletti vizekben gyakori az ön hal és ponty, Dunaföldvártól lefelé Paks déli határáig az ön már-már múzeumi ritkaságszámba kezd menni. Kérjük a gyár szennyvizének elengedését megvizsgálni.

Hasonlóan jelentik fel a hartai kendergyárat is:

“Kérem, hogy Harta községben működő kendergyár szennyvizét a közelében lévő, de a védgáton elül elterülő, tehát a sző- vetkezetünk bérletéhez tartozó cca 1 kt. Holdon régi holtágrészbe (KOBOLYÁBA) engedje. Azelőtt ott 6-7 mázsa halat fog- tunk évente, egyidőben ponty ivadékot is neveltünk szép eredménnyel. Amióta a gyár oda engedje a vizet, mindenféle élő- lény elpusztult. Vizeink egy részét az iszap feltöltötte, másik részéből meg a kendergyár irtja a halat.”

Nem küldik a pénzt a területi halászejgyek tulajdonosai sem. A számtalan felszólításból “ízelítőül” csak egyet említek, me- lyet Ványi János madoccai tanítónak küldtek:

“Harmadízben felhívjuk, hogy a múlt évi terület-halászejgy árát 15 forintot, valamint a fizetési felhívásokkal felmerült 2 fo- rintos költséget most már szíveskedjen végre beküldeni, mert ellen esetben ... stb.”

Hal nincs, a pénz sem gyarapodik, pedig az OHF megküldi a II. n.évi fizetési meghagyást:

“A II. n.évre esedékes haszonberek kiszámításának alapjául szolgáló halárat 3,50 Ft-ban állapítja meg. Paksnak 1947. áprilistól-júniusig fizetendő 3.053,75 Ft bérösszeg”.

Talán sikerült azt a hangulatot és légkört felidézni, amely a közgyűlést megelőzte. A rendkívüli közgyűlést meg- előző napon, április 15-én ifj. Feil Ferenc halász Halász utcai lakásában igazgatósági ülést tartanak, melyen jelen vannak az igazgatósági tagokon kívül dr. Dallos Rudolf a HSZK küldöttje, Rigler Rudolf halászati főfelügyelő, Maiss József szak- szervezeti főtítkár.

Ezen az ülésen megállapítják az ügyvezető bérét, mely évente 2.400 Ft és hetente 2 kilo jó hal.

A másik megoldandó feladat a másnapi közgyűlés napirendi pontjainak megállapítása.

A 91/1947. sz. jegyzőkönyv így rögzíti a másnapi közgyűlés napirendi pontjait:

1. Tagszelejtezés
2. A kizárt (területi engedéllyel nem bíró) tagok eltávolítása.
3. A hivatásos (igazolt) halászok létszámának megállapítása és az ennek alapján felvehető 20 % kiválasztása.
4. A közgyűléssel közölni, hogy a volt elnök id. Feil Ferenc miután az elnöki tisztségre méltatlannak bizonyult, a tagok sorából kizáratott és semmiféle szerszámra engedélyt nem kaphat.

5. Az új elnök megválasztásának előkészítése úgy mint a szavazati joguktól megfosztott (de területi engedéllyel bíró) halászok ideiglenes eltávolítása. A megmaradó tagok figyelmeztetése az elnöki tisztséggel járó súlyos anyagi és erkölcsi felelősségre.
6. 2 igazgatósági tag (id. Feil F., és Szepesi Imre helyének) betöltése.
7. 2 felügyelő bizottsági tagság (Zerza István és Dala István helyének) betöltése. Pénztáros választása.
8. A rossz fizetőkkel való elbánás (kizárás). Területengedélyesekkel is közlendők a 8. és következő pontok.
9. Kis és nagyhalászok által fizetendő bérek arányosítása.
10. Annak a szabálynak a kimondása, hogy kishalásznak húzóhálót használni szigorúan tilos.
11. Kimondása annak az elvnek, hogy halat még a kishalászok is, csak piacon árusíthatnak. Sem házalni sem egyéb helyen halat eladni tilos, mert csak így kerülhető el az árrombolás, valamint az orvhalászokat ellenőrizni.

A napirendi pontokhoz készült egy úgynevezett "A tárgysorozat pontjainak részletezése" című jegyzőkönyv is. Ennek alapján részletesebb betekintést nyerhetünk egyes napirendi pontokba:

1. Az igazgatóság az alábbi személyeket javasolja kizárni:
 - a. Zsinka János ifj, dunapataji lakos, aki a kerékpár és malaclopáson kívül, kishalász társai varsáinak fel emelésével tette magát érdemtelené a tagságra.
 - b. Orova István dunapataji lakos izgága, összeférhetetlen természete, valamint a múlt évben állandóan és rendszeresen kifejtett halirtó tevékenysége miatt, mely abban nyilvánult meg, hogy 10 dekás pontyokat és süllőket a piacra vitt nagy mennyiségben, mely tetteivel óriási kárt okozott a szövetkezetnek és a közösségnek. A szerződésben előírt a törvények betartására vonatkozó nyilatkozatot két ízbeni felhívásra sem írta alá.
 - c. Orova Ferencet ugyanolyan kihágások és bűnök terhelik mint az előzőt. A már aláírt nyilatkozatból nevét saját kezűleg kitörölte.
Kern Ferenc ellen több ízben futottak be panaszok, hogy önállóan járt robbantani és így megdőlt az a védekezés, hogy az orosz katonák kényszerítették.
A két Orova testvérnek, tekintve, hogy nagycsaládos emberek és gyerekkoruktól kezdve halásznak, 1 évi próbaidőre javasoljuk a kishalász engedély kiadását.
2. A 20 %-ban felvehető tagokul a szövetkezet érdekeinek szem előtt tartásával a következőket ajánljuk:
 - a. Zerza István
 - b. Szepesi Imre
 - c. Oláh Dániel
 - d. Molnár Valér
 - e. Kern János
 - f. Jónás János
3. A kizárásra ítélt tagok egy része izgága és részeges ember, akik magatartásukkal a gyűlés zavartalan lefolyását veszélyeztetik.

A többi napirendi ponthoz különösebb magyarázatot nem szükséges fűzni.

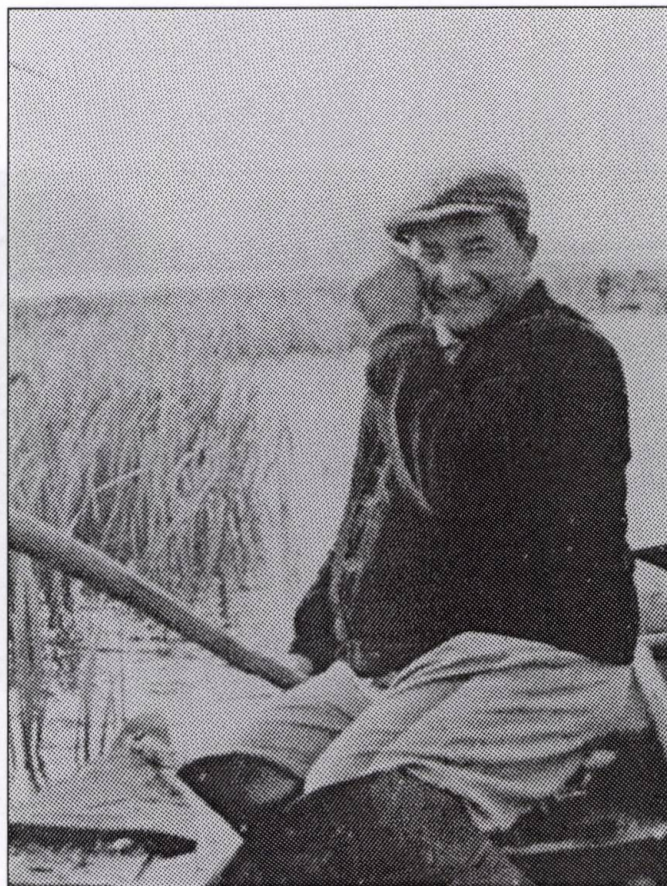
A közgyűlés hangulatát a jegyzőkönyvek és feljegyzések sem tudják visszaadni. Ezért olyan személyeket kerestem fel, akik részt vettek ezen a közgyűlésen. Az egyik visszaemlékező id. Szepesi Imre (Paks, Duna u. 29.) elmondása szerint aránylag rendben folyt le a gyűlés, igaz a kizártak közül egyesek igen foghegyről beszéltek és a szó szoros értelmében ki kellett zavarni őket a helyiségből. Maga Sipos Imre is felszólalt – akkor még mint vezetőségi tag – de nem túl higgadtan, hiszen több kérdésben nem értett egyet a Rigler Rudolf halászati felügyelő által képviselt elvekkel. A felszólalás hangnemét és stílusát a következő mondatok jellemzik: "Ki küldte magát ide? Mi köze magának a paksi halászati szövetkezethez? Mi köze a paksi vízhez? Ez Paks, ehhez másnak semmi köze, Paks az Paks!" Szepesi Imrere a társai szóltak rá, hogy ne beszéljen így a felügyelővel. Igaz ez volt az egyetlen ilyen éles hozzászólás.

A nézetkülönbségek eredményeként id. Sipos Imre ki is lépett a szövetkezetből és csak 1952-ben lett újra rendszeres tag.

(folytatjuk)

Hálózás a Szelidi-tavon.
Szepesi Imre, Németh Károly, Feil József

"Villanyozás" a Szelidi-tavon.
Feil József

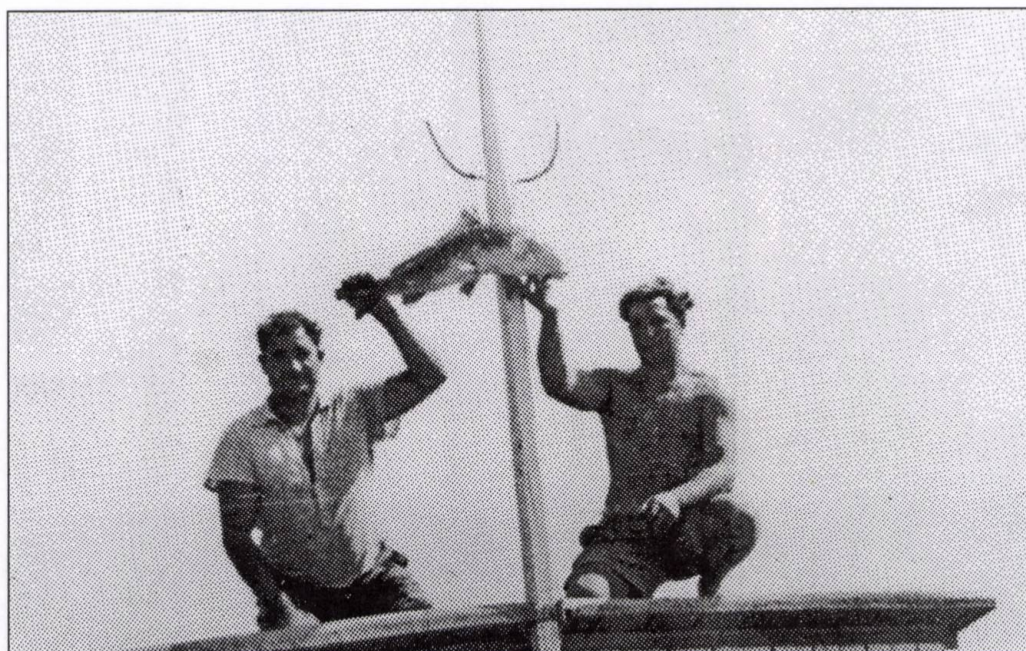

Vacsora után a madocsai halásztanyán.

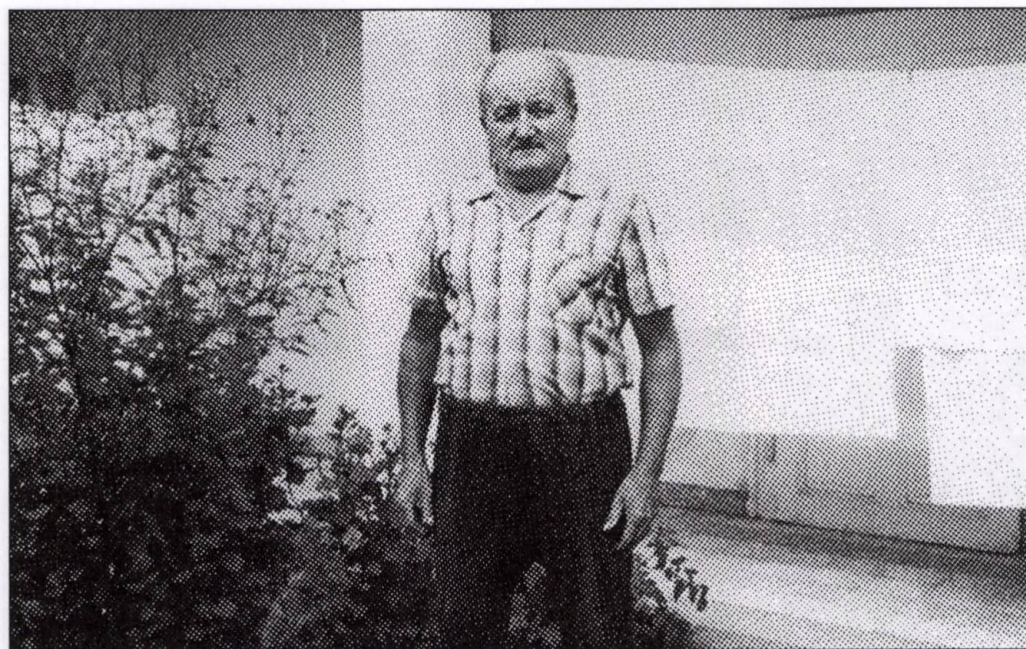
Horváth István, Feil József, Bencze Ferencné, Bencze Ferenc, Wolf Mihály, Albert Gábor, Bencze Erzsike, Kovács Tibor

Az elárusító bárkán "Cigány" Rudi, Sipos János, Dr. Resch Béla, Feil József, Izsgum Ferenc, Szabadi István

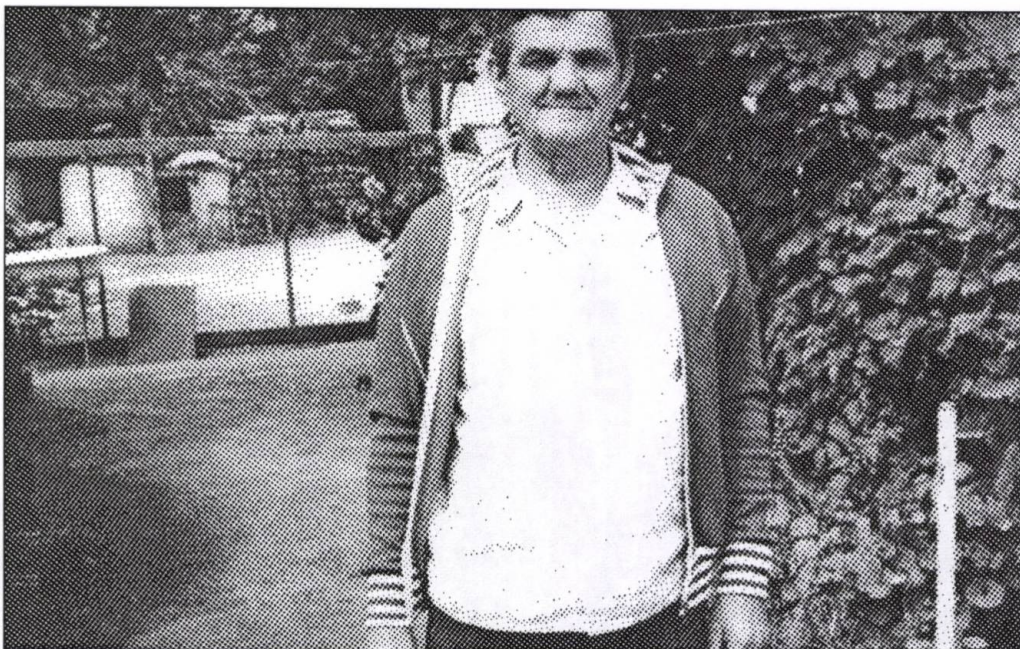
"Íme az eredmény".
Feil József, Ottolcsics Gyula

Feil Ferenc 1987 nyarán.

Feil József 1987nyarán

Sipos János 1987 nyarán

Szepesi Imre 1987 nyarán.

OLÁH ZOLTÁN

Út-levél

A
 téli tájat
 varjú-gyásszal
 lepi be a tél.
 Sötétre festve
 lelassul
 az
 este
 elapad az
 éj.
 Harmatot virágzik
 zizzen a zúzmara,
 hóvirág-hajnalt
 vajúdik
 a
 jég.
 Pillanat-álmák
 szempilláján
 igazgyönggyé
 gyönyörül
 a
 fény.
 Nyarunk oltára!
 Pipacsok, zsurlók,
 zsályák
 zsoldára.
 Szellő-izmú
 búzamezők
 ménesek mozgása...
 hogy örül
 az
 ég!
 Elpilled az élet
 űrhintája,
 játékot sóhajt
 a
 túlvilágra.
 Korinthoszi
 oszlopok ormán
 porlik
 szét
 akropoliszom.
 Rózsa-zsолоzsmát
 mormol a számon
 kozmoszom.

A türelem trónján
 A 60 éves Utassy Józsefnek

Mester,
 hát megérted
 e mérföldkönyi kort!
 Hatvankodhatsz hetedhét,
 mert Te végig
 a Türelem Trónjáról
 néztél szerteszt
 és zengheted az űrbe:
 Istenem,
 mennyi pokol-pikkelyezte év
 őszét, tavaszát,
 tenger-türelmű nyarát,
 téboly-telét éltem meg én...

 Nyugodtan mondhatod,
 mert mennyekbe örvénylő
 márvány már minden mondatod,
 s még a telehold is dallá lobban
 Zuglóba, tenyérnyi otthonodban,
 ha rányitod az éjt.

 Neked elárulta
 a kikelet titkát a tátika,
 így nem dönthette le lírád a trónról
 a mindenkori politika.
 Tiszta tintába mártottad mindig a tollad.

 Mester,
 hát megérted
 e mérföldkönyi kort!
 Hatvankodj hát hetedhét,
 hogy tíz esztendő elmúltával
 még jó pár évig hetvenkedhessél!

Sűrűsödik a sorsom

Mennyi csillagot szeret ma az este!
Kéket kortyol az égről
egy pillanat-fecske.
Fészkéhez érve megpihen,
fióka-csírát csivitel a csendbe.

A kertben orgona-szerelem,
a lélek ikráját
csillagra rakja a kegyelem.
Földfűrösztötte-szavak a számon,
mennyszötte-színek a szememen.

Sűrűsödik a sorsom,
vár a végítélet.
Fülemben visszhangzik az ének:
... "itt élned", "itt élned" ...

Kiröpül tenyeremből a reggel,
megyek a málnásoktól meleg
menekülő dombok alatt,
dallá röpül ajkamon a dajkakenyér falat
a seregély-surrogásos úton.

Az erdők is mind elsietnek hozzám,
folyamok fénye félti minden léptem.
Barkaszipet beszél tavaszáról a szél,
a madarak kicsicsergik a fészket -
lepkét léptet égre a lélek.

Sűrűsödik a sorsom,
vár a végítélet.
Fülemben visszhangzik az ének:
... "itt élned", "itt élned" ...

A harangszó-szürke délutánban
a gondolat kövén megpihen
egyszerre a fenn és a lenn,
minden emlék,
milyen közel is a távol,
mennyire messze már a nemrég.
Lépteim alatt a tengernyi tájon,
s e szívmaroknyi földben
- hol apám is már csendben -
mennyi halott?!
Mennyi szent, barbár, mártír, névtelen
és mennyi elátkozott...

Ó ez a naplemente!
mediterrán-máglya,
az időt már eltemette,
lobog benne ezernyi eszme katedrája,
elégnek az örök elmúlásba.

Sűrűsödik a sorsom,
vár a végítélet.
Fülemben visszhangzik az ének:
... "itt élned", "itt élned" ...
még élned kell.

A hűség örök hajnalán

Barangolhat Bibliáig
az időtlen emlékezet,
ballaghat Betlehemig a lappangó gondolat,
sosem lesz megváltó
a sirályraj-sodorta virradat,
sem a rigót rügyező reggelek,
a lepkék lapozta lázas nappalok...

Egy mostoha Isten
lassú vérré mossa bennünk az estét,
az időt valaha, valakik elvesztették
pillantásaik patak-partjain.

Barangolhat Bibliáig
az időtlen emlékezet,
ha politika-sárrá mosta itt
századokon át a kéz a kezét.
Már csak kósza köszönések az utcán,
meg a könyveinkben kuporgó szökevény-szavak.
Ezek maradtak, ezek maradtanak.

Hiába Firenzézik fodrozva az Arno,
nekünk könnyű szél Dunázza térképpé e tájat.
Zsigereinkben Trianon óta töpreng a türelem,
míg koszos talpak alatt tüntet a történelem.

Csoda-e hát, ha itt a máj
a mérgek mindennapos Mekkája,
s a tüdőök nikotin-temetői?!
Mellkasunkban az apró földrengések,
sirató énekek, szivárvány-élű kések,
a halál elégiája,
az elmúlás himnusza,
a magában dúdoló táj
levelenként elvérző ritmusa.

Minket nem méltányol,
múltányol a jelen,
de nyelvünk még él,
lélegzik, lüktet, eleven.

Barangolhat hát Bibliáig
az időtlen emlékezet,
csecsemőlábakon lépked előttünk a csend.

Nyelvünkben a hűség örök hajnala,
homlokunkon egy új évezred
hűsítő harmata.
Szemünkben szedercsira-csillagok,
tekintetünk Tejutat tündököltet
és ragyog, ragyog, ragyog.

DÖMÖTÖR HELÉNA

Ne sírj

*Kérlek ne sírj,
 úgyis kár mindenért,
 ennek sosem lesz vége már.
 Fájnak nyomasztó emlékek,
 s ha álmodból felriadsz,
 úgysem mondhatod el a panaszt.
 Örököltük mit reánk hagyott az ég,
 kérlek ne sírj,
 maradj még!
 Maradj, hisz szükségünk van reád,
 visszavárnak fiaid, lányod, férjed, anyád.
 Siess!
 Még nem késő,
 álmodj egy szép mesét,
 kérlek ne sírj!
 Gondolatban veled töltöm
 estéd,
 talán újra élheted,
 ha szomorú is életed,
 de mostmár
 senkit nem kell féltened.
 Ha fájnak,
 hát gondolataid vesznek kárba,
 ha a bánat Isten litániája,
 ki nem talált ki más csodát.
 Vele vívod e kettős csatát
 ami az élet; gyönyör és szomorúság,
 a bánat s az öröm egyaránt.
 De Te
 ne sírj!
 Lesz még időd,
 ezután is rád fog sütni a Nap,
 ez az árnyék is elmarad.
 Tiéd lesz minden gyönyör s öröm,
 de át kell jutnod
 ez ördögi körön.
 Utoljára írom soraim:
 Kérlek ne sírj!
 Tartsd vissza könnyeid,
 s örülj, hogy megszülettél.
 Élj úgy,
 hogy mindenkinek jó legyen,
 kíméld magad és őket,
 az élet nekik még öröm.
 Kérlek ne sírj!
 Szeresd a holnapot,
 s örülj a máának!
 Ezt kívánom neked.
 Angyalnak, Édesanyámnak.*

HORVÁTH BÉLA

Evolúció

*Evolúcióban nem számít a név,
 csak az, ki mit mond, s mit csinál.
 Az ember gyarlósága, hogy addig
 szereti az utódlást, míg kézzel
 foghatóan szeretheti.
 Gondoljunk a globális felmelegedésre,
 szennyezésre stb., gondoljunk
 Balzac számárbórére.*

*Itt mindenkinek neve van,
 nem számít mit mond,
 s csinál.*

U.i:

*Felszáll a repülő...
 Lezuhant, - ajha.
 Az utódoknak meg vannak
 a repülőjegyei?...*

Magány

*Ha sokszor nézed a tükör
 másik oldalát*

*Az igazi írókkal az a baj;
 nem tanítanak meg könnyen élni,
 hisz maguk is nehezen tudnak.*

Örökkévalóság

*Örülünk, hogy megszülettünk,
 mert az a por
 nem az a por.*

Filozofikus mese

*Hol volt, hol nem volt,
 volt egyszer egy élet...
 Folytatása következik.*

SZARKA JÓZSEF

Ez a Duna

*Ez a Duna,
mely látott engem születni,
látta az élőkre rácsodálkozni
kisfiú arcom,
önmagát tékozló ifjúságomat,
látott férfiként szelekért
és esőkért könyörögni,
törödni a magánnyal,
és látta úszni álmaimat
télien is,
az éjszakákban riadtan
vándorló hóesések idején.
Ez a Duna,
melytől oly sokszor elváltam,
s melyhez
hű szerelmeshez illően oly sokszor visszatértem.
- Hányszor simogattam megáradt arcát,
hányszor csókoltam
apadó lehelletét,
bejártam jégmezőit,
és pihentem partjain tavaszi lombuhogásban,
hányszor mosta meg lábaim
rózsaszín habjaiban...
Ez a Duna,
mely akkor is látni fog engem,
ha elmegyek innen örökre,
vállamra vetve az éjszaka köpönyegét.*

FARKAS MARGIT

Veled vagy nélküled

*Suttognám, szeretlek,
- félelem uralja szavaim,
kétely, gyötremelem, vonzalom.*

*Vonzod testem, bár,
tagadnám megérint,
vágy, kéj, ölelés.*

*Büntetlek, büntetem magam
testem-lelkem háborog,
mély örvény, kavarog.*

*A tudatom tilt tőled,
s a testem rabul ejt,
sötét értelem, érzelem.*

*Veled vagyok vagy nélküled,
járt, vagy járatlan utakon
ölelsz, öllelek, elveszünk.*

Sziklapart

*Kökemény sziklapart,
állsz mozdulatlanul,
lepattan rólad minden,
hatalmad meg nem törhető.*

*S lám, lábadnál gyenge
víz csobog és szüntelen,
mindennap millió csókja,
morzsolja kökemény partodat.*

KUTI HORVÁTH GYÖRGY

Fekete kereszt

Holdra
 hunyorgó
 télvégi
 alkony
 egy
 illat vitorlázik
 át a
 parkon
 majd
 megáll
 s űrközi csönd lesz
 véghetetlen
 és
 mérhetetlenül
 hosszú
 éj
 hisz
 nem jössz ma sem
 nem
 fénylesz fel
 csillagként
 kitárt karokkal
 csak
 képzeletben
 lépsz
 elém
 s árnyékosod
 fekete
 keresztje
 feszül
 az
 egekre
 örök memento
 ez maradt nekem
 s ez a
 holdra
 hunyorgó
 télvégi
 alkony
 melyben
 egy
 illat vitorlázik
 át a
 parkon...

Csend havazik

Nagy László emlékére

Léted
 kék
 időtlenségbe
 mélyül
 csend havazik
 a
 szádból
 verseidnek varázsa
 erénye
 mítoszi szférák
 zenéje
 gyöngyagylóként
 nyílnak
 a
 partra
 mintha
 az
 óceánból...

Sóhajtásodból nyílik...

Tekintetedből
 tovaillan
 a tél
 tekinteted
 hóvirágszirmú
 nyugalom
 érintésedtől
 dübörög
 a vér
 mosolyod
 hunyhatalan
 fény
 létezésed
 télvégi fák
 kergében
 éledni kész
 erő
 sóhajtásodból
 nyílik a
 kék
 idő...

SZALAI SZILVIA

Ezredvég

*Most temetni jöttünk
"ezret"
mint ahogy azt
tettük száz éven át.
Hát díszes ezrünk
ez lett.
A jóslat valóra vált.
De vajon jő-e
Nostradamus álma,
miben az Úr
hanságul csendet
int a világra?*

Most a Styxnél

*A révész szétnéz,
de szólni nem mer.
Arca tenyerén nyugszik,
homloka romokban
hever.
Látja a menni vágyót,
annak mellén a kígyót:
- ki ez, kinek
ismerős minden mozdulata,
bűnös, szennyes gondolata?
Ajkán kétely,
millió kétség.
Mindennél súlyosabb
a vétség.
Ő volt a XX. század,
ki megszült, s
elpusztított
milliószor százat.
Most áll a Styxnél,
nyelve alatt obukus,
vállán ezernyi teher.
Menni készül ő is.
Hová már elment
a többi ezer.*

Mi szép...

*S mi szép volt,
a tavasz,
a kikelet,
vad, vörös rózsza
lehelet.
S az őszi avar,
mi hulló
csillagot takar.*

Szenteste

*Amikor angyalok érintését
érezem a vállamon,
s mikor gyöngyvirág
arcod láthatom,
felzeng bennem a harsona.
A szobában istenek sora.
Csillám koronájuk
fénye - ég az éjben,
maréknyi szeretet
mindegyik kezében.*

Karácsony

*Nem tudom,
neked mit jelent.
nekem békét,
családot, szeretetet.*

PATAKI CSABA

Vallató Világ

*Vallató világ
hol mit sem ér egy élet...
hol tetemek felett
lépnek át a gyilkosok
kikre nem rótt büntetést
az ég...
Kik még mindig élvezik
az élet gyümölcsét.
Hol az igazság?
Hol a megértés?
Mikor nyerik el a bűnösök,
bűnük méltó jutalmát?
Vagy csak az ártatlanokra
vár kínos halál...?*

Ó, hogy fognám kezéd...

*Ó hogy fognám kezéd
érezném puha tenyered
mit durva kezembe
rejtész el.*

*Szívem úgy ölelne át
mint szívárvány a láthatárt
mint lián a fát
mint csókom a szád.*

*Szemem szemed
tükrében úszna
lelkem lelked
tükrébe bújna.*

*Ó hogy fognám kezéd
érezném puha tenyered
mit durva kezembe
rejtész el.*

Szeretni szeretném

*Mindent mi vagy,
mindent mit lényed
átítat...*

Hol nyílik a tövistelen virág...

*Hol nyílik a tövistelen virág?
Ártatlan gyermekek szívében?
Hol terem az örökös szerelem?
Túl az emberi képzeleten?
Hol van az örökös megnyugvás?
Hol véget ér a tér s idő?
Hol az élet bölcsője?
Bennünk...!?*

Száz eset, hogy megesett Velem

*Száz eset megesett Velem,
Igéző szemed tönkretett.
Csalfa mosoly ajkadon,
édes pillantást adott.*

*Kérve kértelek, esdve epedtem,
Két ölelő karod fogjon örökre.
Mint virág az illatot,
mint hajnal a felkelő napot.*

*S Rólad zeng majd álmom,
mindent és végtelen.
Te leszel kiért megdobbán a szívem,
Kiért felgyullad száz csillag az égen.*

Ezernyi virág tekint...

*Lüktet a szív
ha a természet hív,
zöld pázsitján
ezernyi virág
tekint...
messzire hová
szívem vágy, hol
végtelen e csodaszép
világ.*

GÁTS KRISZTINA BEÁTA

Szel-es-t

*köröttünk
záporverte por
utcákba papírokat kotor
a szél
sivalkodón horzsolja végig
évig
a fáradt fákat
leszakadt haját űzi
mennyei koszorúba fűzi
s a kavargó avarból is
felemelik tenyerei a sok
levetett
levelet
jó
lehet
vele
szállni
szabadon
engedetlen*

Hajléktalan

*lehangoltan utcámra csücsülnek
néma esőcseppek
színtelen az ég s szemem
íztelen víz mossa vállam
fénytelen arcom
kezembe temetem
lassú árnyak poroszkálnak
feldúcolt erkélyek alatt
didereg a magány
kifosztott zsebeiben
lucskosra ázott már
sok ígéret
hamis vágy
penészes szivacsokra rogyva
négykézláb csúszik
a sarokba
hallom szusszanását
a komor sötétben
világtalan
érzéketlen
mellülök szépen.*

Ébredünk

*képlékeny testembe másznak
reszketeg csókjaid
álmos vándorok a reggeli utakon
s én oly szívesen vagyok
vendéglátójuk*

Szóvihar

*kettészakadt szavakat
hiába foltozunk
sebeket tetovált
arcunkra harcunk
s mégis saját
csendünkbe halunk
bele egy perc alatt*

A villamoson

*kikent ripacs ölén szolárium-szőkeség
szivárvány karom és muflontalp-ékesség
művigyorral tekint hasonszórú bohócokra
fejük tetején a seszínű póthaj-kócokra*

*feldagadt arcú borostás ül roskatag
szájából csakúgy ömlik a tegnap esti piaszag
véres szemében még ott lebeg az alkohol
s az éjszakáról "munkanélküli" meséket kohol*

*a jól-szituált makulátlan kabátban áll
szeme tüntetőleg fordul s merengőbe száll
holmi emberi roncsokról ügyet sem vesz
s fogadja máskor kocsi nélkül egy lépést sem tesz.*

Lovas Katalin

Beszélgetés rajzolásról, tervekről

“A szépséget mindenki észreveszi”

Ahogy nézegettem Lovas Katalin képeit, békés, csendes nyugalom töltött el. A színek harmóniája, az árnyalatok változatossága magával ragadó élményt nyújtott. Emberközpontú szemléletet, meleg, baráti szeretetet tükröztek számomra a képek, melyek elvarázsolják az embert a rohanó hétköznapiakból egy megnyugtató, kellemes környezetbe. Kati 19 éves, barna, hosszú hajú, bájos diáklány. Családjával Pakson él. Szülei az atomerőműben dolgoznak. Kisgyermekkorától szeret rajzolni, egyre nagyobb lelkesedéssel fest, szilárd elhatározása, hogy a képzőművészet területén tanuljon tovább. A Tehetséges Paksi Fiatalokért Alapítvány díjazottja.

– *Hogyan kezdődött, mikor kedvelted meg a festést, rajzolás?*

– Már az általános iskolában is szerettem rajzolni, és mindig komolyan vettem a rajzórákat. Volt ott egy nagyon jó tanárom, Kanczler Istvánnak hívták, a mai napig példaképemnek tekintem.

– *Az általános iskola után milyen volt a folytatás?*

– A paksi Vak Bottyán Gimnáziumban tanultam tovább. Egy ideig csak otthon rajzolgattam, és egyszer elmentem egy nyári rajztáborba, amit a Paksi Képtár rendezett. Itt

– *A Tehetséges Paksi Fiatalok Alapítvány két alkalommal is díjazásban részesített.*

– Igen, két esetben pályáztam, és mindkétszer, 1998-ban

és 2000-ben is elismerésben részesültem. Először a rajztáborban alkotott munkáimmal jelentkeztem, később már kétéves anyagot adtam be.

– *Melyek a kedvenc témáid?*

– Mindent szeretek. Nagyon sok portrét, egészalakos emberábrázolást és csendéletet rajzoltam. Régebben foglalkoztam tájképekkel, és most ismét előtérbe került ez a téma.

– *Milyen technikát használasz?*

– Már majdnem minden technikával dolgoztam, szeretem a színeset is, de a pasztell kedvencem.

– *Milyen színeket kedvelsz?*

– Nincs kedvenc színem. Arra törekszem, hogy mindig azt

adjam vissza, amit látok, de kaptam egyszer egy érdekes feladatot. Egyetlen szín árnyalataival kellett az egész képet megalkotni, ezért ez igen érdekes, izgalmas feladatnak bizonyult. Mostanában leginkább a fények érdekelnek. Próbálok egy-egy olyan pillanatot ellesni a természetből, ahol éppen különös játéka van a fénynek.

- *Úgy érzem, képeidből erőteljesen érződik személyiséged, beállítottságod.*

- Igen, ezt én is így érzem. Hiszem, hogy a képek tükrözik egyéniségemet, természetemet. Nem is tudnék nonfiguratív, elvont képeket rajzolni, az távol áll tőlem. Engem a természet szépsége, tisztasága, színeinek változatossága ragad magával, és ezt igyekszem visszaadni. Általában olyan képeket szeretek festeni, amit, ha az emberek megnéznek, megfogja őket. Szerintem a szépséget mindenki észreveszi, és ha valami szép, azt jó nézni. Mindenki maga dönti el, hogy neki mi tetszik, ő mit lát a képben, neki mit nyújt, mit gondol, érez magában.

-*Hogy jönnek az ötletek, milyen módszerrel rögzíted azt, amit látsz?*

- Amikor kimegyek a természetbe, mindig viszek magammal fényképezőgépet. Bár a fénykép nem adja vissza tökéletesen ugyanazokat az érzéseket, látványt, amit a helyszínen átérzek, de később segít azt felidézni.

- *Nyaralás alatt is szoktál festeni?*

- Ha mód van rá, igen. Legutóbb Balatonfüreden voltunk, és az üdülő gyönyörű parkja ihletett meg. Természetesen készítettem róla képet.

- *Mennyi ideig tart, amíg elkészülsz egy képpel?*

- Egy olyan képen, ahol a legapróbb részletekre is odafigyelek, azt több fázisban készítem el, ami néha több napot is igényel. Viszont vannak olyan alkotásaim, melyeket pár óra alatt elkészítek.

- *Családod mennyiben támogat, hogy viszonyul az alkotásaidhoz?*

- Teljes mértékben támogatnak, mindenben számíthatok rájuk. Édesapám elkészítette az Internetes honlapomat, ahol bárki megtekintheti képeimet. [<http://www.paks.info.hu/katalin>] Kellemes meglepetés-

ként ért az, amikor honlapom egyik látogatója verset írt a képeim hatására. Édesanyám igyekszik számos szakkönyvet megszerezni, amivel támogatja az önképzésemet. Van még egy személy, akinek sok mindent köszönhetek, ő a barátom. Segít nekem, és ami a legfontosabb, hogy mindig biztat. Valóban sokat segítenek, és együtt örülnek sikereimnek.

- *Kritikai megjegyzéseket is kapsz tőlük?*

- Természetesen ez is megtörténik. Néha megfogadom a tanácsukat, de van, amikor nem hagyom magam befolyásolni, ragaszkodom az elképzelésemhez. Ilyenkor határozottan csak saját magamra, a belső érzéseimre hallgatok.

- *A szabadidődbe más is belefér?*

- Igen, nekem is van hobbim. Szívesen töltöm időmet a díszhalak nézegetésével, az akváriumok gondozásával. Szeretem az állatokat, a természetet, és sokat kirándulok a barátommal.

- *Fiatal vagy, gondolom, szereted a mai zenét. Festés közben szoktál zenét hallgatni?*

- Igen, szeretek zenét hallgatni, viszont ha rajzolok, akkor teljesen csak arra koncentrálok.

- *Melyek a jövőbeli terveid?*

- Szeretnék bejutni a Képzőművészeti Egyetemre. Tervem a jövőben, hogy a vizuális látásmódom, a grafikai képességem és a kezűgyességem továbbfejlesztését fokozzam.

- *Hogyan készülsz a felvételire?*

- A felvételire az kell, hogy elég gyakorlatom legyen, ezért azt tervezem, hogy ismét eljárom a Paksi Képtár képzőművészeti körébe. Szorgalmasan olvasom a szakirodalmat, és egy olyan anyag összeállításán dolgozom, ami alapján módszeresen tudok előrehaladni a tanulásban. Több csendéletet, portrét akarok rajzolni. Szeretnék egy igen meggyőző, színvonalas, széleskörű anyagot magammal vinni a felvételire. Úgy gondolom, nekem képzőművészeti iskolába kell járni, mert van mit tanulnom, és mert az az érzésem, hogy tudok fejlődni.

Nagyon sok sikert kívánok hozzá!

Lovásziné Anna

Kóistoló alkotótársamtól

Péger Józsefet, az embert már régóta ismerik a paksiak, mint művészt rövidebb ideje.

1997-ben találkozhattunk először alkotásaival, de azóta is töretlen lelkesedéssel, aktívan dolgozik. Igen termékeny festő, aki egy gyermek felfedező kedvével, tanulékonyágával, és az érett felnőtt céltudatosságával fejleszti képességeit, dinamikusan haladva a maga által kijelölt úton.

Mint kollégája kérdezgettem őt erről-arról, e beszélgetés kivonatát szeretném a kedves olvasókkal megosztani! Kérem, fogadják szeretettel!

– *Mikor kerültél először kapcsolatba a művészettel, érezte-e már gyermekkorban elhivatottságot a festészet iránt?*

– Kisgyermekként már vonzódtam a különleges dolgokhoz, bár akkor még nem tudtam, hogy ez a művészet. Középsiskolában már tudatosan, de még passzív szemlélőként hajlottam a művészet felé. 2. éves gimnazistaként már egy pályázaton Zilachy György festőművész egy képeimet második díjjal jutalmazta, de nem folytattam a festést, mert korainak éreztem ezt az elismerést a tudásomhoz. A katonaság után Zilachy György rajziskolájába jártam, de a mester halála után abbahagytam ezirányú tevékenységemet.

Egy nagyon hosszú szünet következett, ezalatt földmérőként jártam az országot, dolgoztam sok helyen, sokféle munkát, nem alkottam, de figyelemmel kísértem a magyar művészeti életet.

1983-ban magánvállalkozóként alkalmam volt megismerkedni élvonalbeli képzőművészekkel, például Nádler Istvánnal és feleségével, Hegyi Lóránt művészet-történésszel és Borbás Klára szobrászművésszel. Közel 30 keramikussal tartottam a kapcsolatot, közülük néhánynak kiállítás is rendeztem.

– *Éppen erre akartam kitérni, mert úgy értesültem, amikor még nem alkottál rendszeresen, már akkor is pártfogoltad a művészeket...*

– Ez túlzás – mondja szerényen Józsi, és csak nagy nehezen tudom kihúzni belőle, hogy az 1996-os millecentenárium városi ünnepeken több mint fél tucat rendezvényt, irodalmi esteket, képzőművészeti kiállításokat bonyolított le kávéházában.

– *Mi következett a vendéglátós tevékenységed után?*

– Aktívan visszatértem a rajzhoz és gyermekkori elképzeléseimhez. Belevetettem magam a művészeti munkába. 1997-ben rajzoltam, pasztellkrétával dolgoztam és fotóztam. A városról készült fotóimból 39 db szerepel a "Virágos Paks" c. kötetben.

Első kiállításom '97 decemberében nagyrészt pasztellből és fotókból állt.

Ezután áttértem az akvarellre és az olajra is. Voltam alkotótáborokban Pálfán, Lovasberényben, Gyöngyösön, Domboriban.

Volt számos csoportos kiállításom a "Bárka" Művészeti Szalon többi alkotójával együtt, egyéni pedig Pakson, Hollandiában, Budapesten, Nagykanizsán, Kaposváron kétszer. Képeimet több nagyváros galériájában is értékesítik.

– *Az emberek többségét érdekli, hogyan dolgozik a művész, hogy születik a festmény?*

– Minden alkotó sokkal érzékenyebb, ebből adódóan másképp lát mindent. Sok esetben egy tájrészlet megragad bennem, azt továbbérlelem. Ihlet kell ahhoz, hogy ebből jó kép szülessen. Igazán jó minőségű alkotást csak teljes átéléssel lehet készíteni.

– *Tervszerűen, vagy ötletszerűen dolgozol?*

– Vegyesen. Általában akkor festek, ha van hozzá hangulat, a rendszerességet nehezen viselem, bár néha szorítanak a határidők.

– *Milyen irányzatokat kedvelsz, mivel tudsz azonosulni annyira, hogy követed is?*

– Természetelvé festő vagyok, lassan, fokozatosan alakul ki ebből az alaptól egy sajátos, csak rám jellemző stí-

lus, melyben jelen vannak az expresszív hatások. Kedvenceim a Nagybányai Festők és kedvelem a kortárs képzőművészet minden értékes válfaját.

- Hogyan segíti a festőt a helyszín az alkotásban, mesélj a tanulmányútjaidról!

- Bejártam mindent, amit lehetett, balti államokat, Lengyelországot, Hollandiát, Belgiumot és Finnországot. Vázlatfüzettel és nyitott szemmel járom a világot, ismerkedem az emberekkel, életükkel, a tájjal, de mindenekelőtt a képzőművészeti kultúrájukkal.

Ezek az élmények lerakódnak, később előhívhatók, mint például a finnországi emlékképek, melyekből a VMK Könyvtár Galériájában rendeztünk kiállítást. Ez az anyag sikerrel szerepelt Kaposváron is.

- Mik a céljaid a festészetben?

- Folyamatosan alkotni, megjelenni kiállításokon, táborokban, belekerülni az országos vérkeringésbe és a munkáimat kedvelő közönségnek örömet szerezni képeimmel. Egyébként az alkotótáborok nagy hatással voltak rám. Rádöbbsentem, hogy nagyon sokat kell tanulni, dolgozni ahhoz, hogy felkerüljek egy bizonyos színvonalra és azt folyamatos fejlődés mellett tartani tudjam.

- Mik a további alkotói terveid?

- Az új évezredben a pálfai táborban veszek részt, vendég

alkotóként meghívtak Kaposvárra alkotótáborba, valamint szeretnék eljutni Erdélybe ugyanebből a célból!

2001-ben kiállítóművészként meghívtak Egerbe, Várpalotára, Kaposvárra, Balatonboglárra és Csopakra.

Nagy vágyam, hogy az 1956-os események 45 éves évfordulójára egy tematikus anyaggal tisztelegjek. Ezt és az alkotótevékenységem első 5 évét szeretném bemutatni Pakson 2001. októberében az alábbi bontásban.

Könyvtár Galéria: akvarellek a tanulmányutakról.

Kis kiállító terem: első 5 évem.

Nagy kiállító terem: 1956-os évfordulós anyag.

- Ha varázsecsszel lehetne, mit változtatnál a világon?

- Az emberi természetet! Kiűzni a szomorúságot, csak az optimizmus létezhetne és a hit és a vidámság! Mosolygós és elégedett embereket szeretnék látni!

- Ha egy manó felruházna 3 kívánsággal, mit kívánnál magad és a családod számára?

- Családom számára nyugodt, boldog életet, magam számára pedig erőt, kitartást az alkotói tevékenységhez.

- Mit kívánnál az emberiségnek és kis országunk lakóinak?

- Azt szeretném, hogy tűnjön el arcukról a szomorúság, falikról pedig a giccs!

Tűnődve nézem Józsit, aki egyik pillanatban egy kamasz fiú zavarával küszködik, aki nem akar elárulni magáról semmit, máskor pedig – mikor belelendül egy gondolat mélyebb kihámozásába – kitárná szívét az egész világ előtt. Milyen jól megfér egy emberben a szerénység és a művész exhibicionizmusa!

A beszélgetésünk után, mint már oly sokszor, ismét megállapítom, hogy minden ember a maga esendőségével és értékeivel együtt kincs, amire vigyáznunk kellene, hogy sokáig örülhessünk egymásnak, mi emberek, mindannyian!

Péger Józsefnek pedig kívánok további eredményes alkotómunkát, erőt, egészséget a jövő évezredben a "Paksi Tükör" és a magam nevében.

Szeretettel: Májer Zsófi

TARTALOMJEGYZÉK

1.	Sipos László: 25 éves a Paksi Atomerőmű (Vállalat) Részvénytársaság.....	1
2.	A Paksi Atomerőmű (Vállalat) Rt. 25 évének kronológiája.....	3
3.	Sipos László: Ma is találkozhatunk marslakókkal	6
4.	Vinnay István: Fésületlen gondolatok a harmadik évezred elé	7
5.	Farkas Gyula: Géza fejedelem, az ezredév innovátora, aki felkészítette Istvánt az államalapítói feladatára	12
6.	Sárköz és a Duna-mente terület boszorkányai	16
7.	dr. Hetényi István: Egy élet a Duna mentén (IV. rész)	21
8.	Beregnyei Miklós: Hej halászok, halászok... (III. rész)	30
9.	Új termés - paksi költők versei (Oláh Zoltán, Dömötör Heléna, Horváth Béla, Szarka József, Farkas Margit, Kuti Horváth György, Szalai Szilvia, Pataki Csaba, Gáts Krisztina Beáta)	40
10.	Lovásziné Anna: Lovas Katalin - Beszélgetés rajzolásról, tervekről	48
11.	Májjer Zsófia: Kóstoló alkotótársamtól	50

PAKSI TÜKÖR

Irodalmi-művészeti és helytörténeti szemle

VIII. évfolyam, 1. szám, 2001 áprilisa

Szerkeszti a szerkesztő bizottság

Felelős szerkesztő: Beregnyei Miklós

Rovatszerkesztők:

Györfly József művészet, Szarka József irodalom

Tördelés: Törökné G. Judit

Kiadja: a Jámbor Pál Társaság, Felelős kiadó: a JPT elnöke

Készült: PA Rt. Nyomda 2001/665. sz., Felelős vezető: Slonczi István

A szerkesztőség címe: Paks, Városi Könyvtár, Villany u. 1.

HU-ISSN: 1218-2109

